

MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ

Fakulta sociálních studií

Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií

Obor Mezinárodní vztahy

Rada pro spolupráci arabských zemí Zálivu (Principy a realita)

Bakalářská práce

Eduard Keberle

Vedoucí práce: Mgr. Oldřich Vondruška

UČO: 65577

Obor: Mezinárodní vztahy – Politologie

Imatrikulační ročník: 2004

Brno 2008

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Rada pro spolupráci arabských zemí Zálivu (Principy a realita) vypracoval samostatně a výhradně s použitím zdrojů, které jsou uvedeny v seznamu literatury.

V Brně 17. 12. 2008

Eduard Keberle

Děkuji Mgr. Oldřichu Vondruškovi za mnoho cenných rad a velkou dávku trpělivosti, kterou projevil při ochotném vedení této práce.

Obsah:

Seznam příloh:	4
1. Úvod	5
1.1 Předmět a cíle práce	6
1.2 Obecná východiska	6
1.3 Terminologie	7
1.4 Hypotéza	8
2. Teoretické vymezení	9
2.1 Mezinárodní organizace	9
2.2 Region a regionalismus	9
2.3 Integrace	10
2.4 Neo-realismus a neo-liberalismus	10
3. Období před rokem 1981	12
4. Období mezi roky 1981-1995	15
4.1 Vznik, struktura a cíle GCC	15
4.2 Bezpečnost 1981-1995	18
4.3 Ekonomika 1981-1995	22
4.4 Shrnutí 1981-1995	27
5. Období změn 1995-2000	28
5.1 Změny socio-ekonomické a vnitřní politické reformy v rámci GCC	28
5.2 Změny bezpečnostní	31
5.3 Shrnutí 1995-2000	34
6. Období od roku 2001 do současnosti	36
6.1 Ekonomická spolupráce	36
6.2 Bezpečnostní spolupráce	40
6.3 Shrnutí	43
7. Práce s hypotézou	44
8. Závěr	46
9. Přílohy	47
10. Seznam literatury	54

Seznam příloh:

- Mapa 1: Státy GCC
- Mapa 2: Vybrané hraniční spory států GCC
- Tab. 1: Základní ukazatele členských zemí GCC
- Tab. 2: Panovníci zemí GCC od roku 1970
- Tab. 3: Generální tajemníci GCC
- Tab. 4: Podíl na potvrzených světových zásobách ropy a zemního plynu
- Tab. 5 Vývoj cen ropy 1971-2007
- Tab. 6 Vývoj cen ropy v průběhu roku 2008
- Tab. 7 Růst populace v zemích GCC 1970-2005
- Tab. 8 Výdaje na zbrojení zemí GCC 1971-2007
- Tab. 9 Součásti vojenských sil USA umístěné v 90.letech na území GCC
- Tab. 10 Objem zahraničních přímých investic do zemí GCC 2001-2006

1. Úvod

Mezinárodní vztahy na Blízkém východě lze s trochou nadsázky označit za obnovitelný zdroj výzkumných témat. Posledních šedesát let je událostem v této oblasti věnována velmi důkladná péče akademiků a jejich studentů. Strategická poloha pomyslného kontinentálního trojmezí podmiňuje zájmy vzájemně soupeřících mocností, jejichž vliv se zde přelévá už více než pět tisíc let. Pokud geopolitickou atraktivitu doplníme o relativně nedávné objevy významného objemu zásob nerostného bohatství a o skutečnost, že z tohoto regionu vzešly i tři největší monoteistické náboženské systémy současnosti, nelze se divit významu, který je tamějšímu vývoji věnován.

Při bližším pohledu na produkci odborných textů, pojednávajících o blízkovýchodní problematice, je především v České republice možné pozorovat jistou míru nerovnoměrnosti v zastoupení zpracovávaných témat. Tradičně se můžeme setkat s množstvím studií věnovaných „výzkumným stálicím“ jako jsou stát Izrael, Íránská islámská republika a samozřejmě Irácká republika. V závislosti na aktuálním vývoji se pak na výsluní badatelského zájmu nepravidelně střídají zbylé země regionu nebo studie věnované širším regionálním souvislostem. Jedna oblast však zůstává dlouhodobě studijně pod-reprezentována. Přestože zahrnuje státy, které jsou v mnoha ohledech výjimečné.

Šest arabských zemí Perského zálivu - Bahrajn; Katar; Kuvajt; Omán; Saúdská Arábie a Spojené Arabské Emiráty (SAE) sdílí obdobné hodnoty zakotvené ve specifické podobě jejich státních zřízení, disponují dohromady přibližně 40 % známých zásob ropy a 23 % ověřených zásob zemního plynu (BP 2008: 6, 22), přičemž počet jejich obyvatel tvoří málo přes 0,5 % světové populace (UN 2006). To samo o sobě stačí, aby vzbuzovaly dostatečný zájem. Od roku 1981 navíc prohlubují vzájemné vztahy v rámci Rady pro spolupráci arabských zemí Zálivu – Cooperation Council for the Arab States of the Gulf (GCC). Na Arabském poloostrově tak probíhá proces, který ve svém rozsahu nemá na Blízkém východě obdoby a je zřejmě dosud nejúspěšnějším pokusem o širší politickou a ekonomickou integraci v arabském světě. Tyto důvody mne vedly k tomu, abych si za téma své bakalářské práce zvolil právě GCC. Rád bych tak přispěl k aktualizaci a prohloubení dosavadních poznatků o míře integrace členských zemí a pokusil se alespoň na okamžik vzbudit zájem o dění v tomto uskupení.

1.1 Předmět a cíle práce

Práce bude omezena na činnost GCC v rozmezí let 1981-2008. Přestože doplňující témata jako například vývoj v jednotlivých členských státech nebo komparace s dalšími integračními sdruženími by mohla poskytnout mnoho podnětných zjištění, budu se jim věnovat jen v míře nezbytně nutné. Stanovený rozsah mi neposkytuje prostor pro dostatečné rozvinutí všech potřebných souvislostí a je tedy třeba co nejpřesněji vymežit oblast zkoumání.

Cíle mé práce tedy jsou:

- Podat stručný přehled o historii, členech a struktuře GCC.
- Na základě studia dostupných pramenů a sekundárních zdrojů porovnat deklarované cíle s reálnou mírou integrace a kooperace.
- Potvrdit nebo vyvrátit níže stanovenou hypotézu.

1.2 Obecná východiska

Celý text je vypracován s ohledem na zásady *empiricko-analytického teoretického přístupu*. Hodnotící premisy se pokusím podložit relevantními zdroji, jejichž použití bude vždy explicitně uvedeno. Hypotézu vyjádřím v termínech, které jsou dále uchopitelné, tak aby bylo možné následně ověřit její platnost. Tím bych měl naplnit základní podmínky zvoleného přístupu (Berg-Schloser – Stammen 2000: 87-97).

Určení *analytické roviny* zkoumání svým způsobem zjednodušují specifika politických systémů v zemích GCC. Charakteristickým rysem těchto tradičních monarchií je i přes pozvolné rozšiřování „volených“ poradních orgánů dominantní postavení vládnoucího rodu. Panovník s příslušníky královské rodiny, často vyplňuje nejvyšší úroveň veřejného prostoru a v podstatě tak zosobňuje stát se všemi jeho zájmy i pravomocemi (Bahgat 1998: 164). Při pohledu na obsah analytických rovin mezinárodních vztahů je zřejmá role panovníka na rovině *individuální*, kde představuje nejvýznamnějšího jedince ve společnosti, jako zodpovědný nositel rozhodnutí vlády i byrokracie působí na rovině *domácí* a rovinu *mezistátní* ovlivňuje jako symbol určující povahu státu navenek (Goldstein 2003: 14-17). To ale neznamená, že by zmíněné tři úrovně zcela splynuly. S vědomím jejich značné prostupnosti budu primárně zohledňovat události v rovině mezistátní, kde se pokusím identifikovat podmínky a kroky vedoucí ke spolupráci. Mállokterý ukazatel odhalí vůli

aktérů spolupracovat lépe než ochota koordinovat bezpečnostní a ekonomickou politiku, proto se obě oblasti stanou určující pro celou práci.

Standardním postupem také bývá vymezení teoretického přístupu. Po krátkém exkurzu do současných teorií mezinárodních organizací se nepřihlásím k jedné z nich, ale rozhodnu se tvrdit, že tak, jak je možné nahlížet na mezinárodní instituce několika různými teoretickými pohledy zvenku, je možné vysledovat takové vnímání sebe sama u instituce samotné (v našem případě jejích částí – států). Aktéři ovlivňující podobu a činnost dané instituce, jsou vedeni nejrůznějšími pohnutkami, a přestože si v průběhu svého rozhodování nemusí uvědomovat, že jednají v souladu s teoretickým vzorcem, přesto tak někdy více, jindy méně zřetelně činí.

Na tomto místě ještě zmíním omezení, s nimiž se má práce musí vypořádat. V první řadě jde o jazykovou bariéru. Protože nevládnou arabským jazykem natolik, abych mohl studovat primární zdroje v jejich původním znění, nezbyvá mi, než spoléhat na překlady do anglického jazyka. S tím se pojí i druhé omezení, jímž je obecná nedostupnost překladů starších primárních zdrojů. Tento nedostatek jsem se snažil kompenzovat oslovením institucí, které by mi mohly pomoci. Za všechny lze jmenovat kancelář generálního tajemníka GCC v Rijádu, zastupitelský úřad Saúdskoarabského království v Praze nebo výzkumná centra Gulf Research Center a Emirates Center. Jelikož výsledkem bylo zpravidla poděkování za projevený zájem, nezbylo mi, než potřebné informace načerpat studiem dostatečného množství sekundárních zdrojů.

1.3 Terminologie

V textu se objeví slova s původem v arabštině. K jejich transkripci použiji český úzus, s nímž se můžeme setkat mimo jiné v knize Luboše Kropáčka (1999): *Blízký východ na přelomu tisíciletí*.

Dva geografické pojmy si vždy žádají autorovo vyjádření. S ohledem na významný vliv anglické vědecké produkce v oboru mezinárodních vztahů se zde bude český (užší) pojem *Blízký východ* překrývat s anglickým (širším) termínem *Middle east*, jak jej v předmluvě definovala Louise Fawcett, tedy oblast zahrnující členské státy Arabské ligy doplněné o Írán, Izrael a Turecko (Fawcett 2005: 2).

Záliv zmíněný v názvu GCC je všeobecně znám jako *Perský*. Nicméně arabské státy ležící na jeho pobřeží se s tímto označením nikdy nesmířily a zarputile jej

označují za Arabský. V názvu rady se ani jeden z přívlastků neobjevil, aby zbytečně neprovokoval Írán více, než samotné ustavení GCC.

1.4 Hypotéza

Přestože byla GCC ustavena s důrazem na dovršení již dříve započaté snahy o spolupráci v nejrůznějších oblastech, je za určující motiv jejího vzniku všeobecně považována potřeba bezprostřední reakce na proměnu bezpečnostního prostředí v regionu. Při bližším pohledu na činnost GCC jsou však dlouhodobé aktivity na poli společné bezpečnostní politiky zoufale neúspěšné. Podobně vyzní i hodnocení míry faktické spolupráce v dalších odvětvích. To lze přičíst na vrub perspektivě, s níž členské státy od počátku na podstatu kooperace nahlížely. Teprve soubor na sobě více či méně nezávislých okolností, s nimiž se země GCC musely vyrovnat v průběhu druhé poloviny devadesátých let 20. století, způsobil změnu vnímání povahy členství. Nový náhled na podstatu GCC se stal zdrojem opatření s reálným obsahem, jež následně vedly poprvé po dvou desetiletích k určitému pokroku v oblasti regionální ekonomické integrace, kterou lze označit za nejúspěšnější projekt svého druhu na Blízkém východě. Jednotlivé části hypotézy pak lze shrnout následovně:

- První dvě dekády limitoval možné výsledky GCC fakt, že členské státy zaujímaly k podstatě spolupráce postoje, v nichž dominovaly prvky odpovídající „neo-realistickému“ pojetí.
- Potřeba reagovat na nové ekonomické a společenské výzvy podnítila posun k „neo-liberálně-institucionální“ podobě vztahů v rámci GCC a vytvořila tak podmínky pro hlubší integraci.

2. Teoretické vymezení

Dříve než se začnu věnovat samotné GCC, musím ještě stručně pojednat o teoretickém zázemí mé práce. Správně uchopit a aplikovat použité pojmy je o to důležitější, že některé z nich jsou součástí hypotézy.

2.1. Mezinárodní organizace

Ačkoli je v počátcích GCC možné diskutovat o naplnění obsahu termínu, budu se držet označení *mezivládní organizace* (IGO), jakožto typu *mezinárodní organizace* (Baylis, Smith 2001: 376). Z různých definic se přikloním k názoru, že mezinárodní organizace je trvale existující institucí, založenou na formální smlouvě s určitou byrokratickou strukturou (Karlas 2007: 68). Můžeme doplnit kritérium členství a to tak, že se jedná o více než dva státy sdílející formální systém pravidel a cílů (Waisová 2008: 146). Protože název GCC odkazuje na konkrétní geografickou oblast a základní dokument organizace explicitně jmenuje členské státy (GCC Charter, art. 5), aniž by ošetřoval možné rozšíření členství, mluvíme v případě GCC o organizaci s *intenzivním* členstvím, které je podmíněno *regionalismem* (Waisová 2008: 147).

2.2 Region a regionalismus

Za *region* můžeme označit oblasti podle různých klíčů. Jedním je čistě geografické vymezení, kde regionem je míněna spřízněnost daná sdíleným prostorem, z jiného pohledu lze za region označit oblast složenou z aktérů, které pojí identifikovatelné vzorce chování a nakonec může region zakládat i skupina aktérů spojených na národní bázi vědomím sdílené identity (Fawcett 2004: 432). Přehlednou definici nabízí Joseph Nye, podle nějž je regionem skupina států propojených dohromady geografickým vztahem a určitým stupněm vzájemné závislosti (Fawcett 2004: 432). Členové GCC tvoří region podle všech výše zmíněných kritérií. Málokteré země pojí tolik společného: geografická blízkost, jazyk, islám s převahou sunnitské větve, forma státního zřízení vycházející z rodových tradic, přírodní podmínky, s výjimkou Saúdské Arábie i koloniální minulost a v neposlední řadě bohatství pocházející z ropných příjmů. Je proto s podivem, že jen těžko v tomto regionu identifikujeme prvky *regionalismu*, jímž rozumíme spolupráci a koordinaci strategií států i nestátních aktérů v daném regionu (Fawcett 2004: 433). Proč na Arabském poloostrově nedošlo k větším rozvoji regionalismu, by mělo být jasnější po shrnutí motivů, limitů a

výsledků činnosti GCC. Příležitostí pro regionální spolupráci region poskytl několik. Sjednocená Arabská Republika Egyptu a Sýrie (1958-1967) nepřekročila konflikt mezi pan-arabskou rétorikou a ambicemi dvou prezidentů. Společný projekt Egyptu, Iráku, Jordánska a Jemenské arabské republiky z roku 1989 - Arab Cooperation Council jako odpověď na GCC pohřbila irácká invaze do Kuvajtu. Odpovědí na principy ekonomické integrace akcentované GCC se mohl zdát vznik Arabské Maghrebské Unie (1989). Alžírsko, Libye, Mauretánie, Maroko a Tunisko vytyčily obdobnou osu integrace, ale hluboké politické neshody zablokovaly jakoukoli možnost další spolupráce.

2.3 Integrace

Motivem procesu mezinárodní integrace je zpravidla ekonomický faktor. Mezi žádoucí účinky patří sloučení menších trhů, komparativní výhody, úspory z rozsahu, zvýšení efektivity a konkurenceschopnosti. Pojmenování jednotlivých stupňů ekonomické integrace se může u různých autorů lišit, ale vždy zůstává zachována logika posloupnosti jejích fází (Cihelková 2002: 16):

- *preferenční oblast obchodu* (postupné snižování bariér vzájemného obchodu)
- *zóna volného obchodu* (odstranění bariér vzájemného obchodu zbožím)
- *celní unie* (společný postup při obchodu s třetími zeměmi)
- *jednotný trh* (volný pohyb služeb a výrobních faktorů)
- *hospodářská a měnová unie* (společná měna a centrální banka)
- *politická unie* (koordinace zahraniční, bezpečnostní, obranné a vnitřní politiky)

Na konci mé práce by mělo být zřejmé, jakých výsledků dosáhly země GCC v jejich deklarovaném úsilí o hlubší spolupráci v ekonomických a finančních záležitostech (GCC Charter, art. 4).

2.4 Neo-realismus a neo-liberalismus

Mezi základní teoretické přístupy ke zkoumání mezinárodních organizací v současnosti patří neo-realistický a neo-liberální (přesněji jeho část neo-liberální institucionalismus). Oba vycházejí z podobných předpokladů, jejichž určujícím prvkem je anarchická povaha mezinárodního systému. Státy v tomto systému jednají jako racionální aktéři a z toho vyplývá i orientace na zisk, kterého mohou dosáhnout

kooperací (Rittberger – Zangl 2006: 14-19). Pro snazší uchopení obou teorií vymezím v každé z nich prvky natolik signifikantní, abych mohl jejich výskyt zmapovat na konkrétních projevech členů GCC. Pro neo-realismus je anarchická povaha systému důvodem, proč se aktéři připravují na konflikt, proto státy upřednostňují bezpečnostní cíle, orientují se na relativní zisky a organizaci považují spíše za svůj nástroj. Oproti tomu neo-liberalismus anarchické povaze systému přičítá přirozený vznik kooperace kvůli vzájemné závislosti států, pro něž je s ohledem na absolutní výnosy prioritním cílem ekonomika a organizaci jsou ochotné přisoudit statut autonomního aktéra (Drulák 2003: 139-141). Vybrané proměnné se pokusím identifikovat v různých dobách spolupráce států sdružených v GCC.

3. Období před rokem 1981

„Pouze Britská ochrana, trvající až do roku 1971, zajistila nezávislost malých monarchií v Perském zálivu.“ (Gause 1992: 444). Těžko si představit, že bychom znali Bahrajn, Katar, Kuvajt nebo SAE v dnešní podobě, pokud by jejich suverenity byla v 50. letech vystavena zájmům bratrských států, které tehdy disponovaly mocným arsenálem pan-arabské rétoriky. Ostatně dozvuk takových snah byl stále patrný po ustavení nezávislého státu Kuvajt (19. 6. 1961). Vojenský režim v Iráku se nijak netajil názorem, že Kuvajt považuje za svou devatenáctou provincii. V podobném duchu pokračovala po převratu z roku 1968 i baasistická vláda v Bagdádu. Jen zřetelně odmítavý postoj Saúdské Arábie a šáhova Íránu k iráckým požadavkům zajistil Kuvajtu samostatnou existenci (Adib-Moghaddan 2006: 15).

Oznámení britské vlády z roku 1968 o vyklizení všech svých základen na východ od Suezů do roku 1971 a tím pádem i odchodu z Perského zálivu předcházely první snahy o řízené vyplnění hrozícího mocenského vakua. Původně zamýšlená unie Bahrajnu, Kataru a sedmi emirátů nedošla svého naplnění. Důvodem byl především rozdílný stupeň vývoje jednotlivých členů (Heard-Bey 1999: 132-133). Čerstvě sjednocených sedm emirátů (SAE), s velkými rozdíly v rozložení zdrojů nerostného bohatství, počtu obyvatel a v přístupu k ekonomickým i politickým otázkám, teprve ustalovalo novou formu svého zřízení (Rugh 1997: 15). Pro bahrajnského i katarského panovníka s pevnou pozicí a materiální oporou v rozvinuté těžbě a zpracování ropy pak užší spojení s obtížně čitelným partnerem představovalo spíše riziko než zajištění společné bezpečnosti. Na konci unijního projektu tak zůstala sice pouze federace SAE avšak v míře integrace, jaká do té doby na Blízkém východě neměla obdoby. Je proto více než pravděpodobné, že právě zkušenost s: „...kooperací založenou na podobných zájmech a neformálním stylu politického vystupování podnítila vznik GCC...“ (Tripp 1997: 292-293).

Irák nebyl jedinou hrozbou malým mladým státům. Nové prostředí se v roce 1971 snažil ve svůj prospěch ovlivnit i Írán. Pokus o nenásilné připojení Bahrajnu (nezávislost od 15. 10. 1971) ještě nevyšel. Neovlivnil jej ani tak zamítavý výsledek plebiscitu na ostrově (Adib-Moghaddan 2006: 18) jako jednání s Velkou Británií. Na jejich základě Írán svůj bahrajnský požadavek stáhl výměnou za „volné ruce“ v další územní otázce (Foley 1999: 7). V případě konfrontace se SAE (nezávislost od 2. 12. 1971) měl tedy Teherán úspěch pojištěný. Trojici ostrovů (Abu Musa, Velký a

Malý Tunb) ležící ve strategicky důležité Hormuzské úžině okupuje navzdory nesouhlasu všech členů Arabské ligy již 37 let.

Pro bezpečnostní prostředí Perského zálivu v 70. letech byl charakteristická silná projekce zahraničněpolitických zájmů USA, kterou v roce 1977 prezident Carter označil za „vitální zájem Spojených států“ (nebyl však prvním, kdo v jejich intencích jednal). Jejím praktickým zajištěním byla tzv. politika dvou pilířů. Dvě monarchie, Írán a Saúdská Arábie, se záměrem udržet konzervativní status quo v regionu, fungovaly za podpory USA jako protiváha nacionalistického a později baasistického Iráku (Fürtig: 2007, 628). Drobné hraniční šarvátky, které čas od času vypukly mezi sousedícími státy Arabského poloostrova, sice měly vliv na vzájemné vztahy mezi panovníky, nicméně nikdy nepřerostly do otevřeného konfliktu a v latentní formě přetrvala většina z těchto sporů až do konce 90. let 20. století, aniž by se výrazně podepsala na regionální stabilitě.

Zásadní proměna přišla v roce 1979, kdy v Íránu zvítězila islámská revoluce. Nová vláda v Teheránu začala hlasitě kritizovat arabské státy Perského zálivu, zpochybňovat legitimitu tamějších vládců a působením na šíitské komunity podnikat kroky k jejich destabilizaci (Al-Suwaidi 1996: 283). Přirozená orientace šíitské komunity na Teherán a související nárůst islámského fundamentalismu byl velkou hrozbou pro vnitřní bezpečnost všech zemí GCC. Nejvíce byly v tomto ohledu ohroženy vlády v Bahrajnu a Saúdské Arábii. Již jsem zmiňoval, že všech šest členů GCC spojuje mimo jiné sunnitské vyznání vládnoucí vrstvy. Bahrajn s až 72% zastoupením šíitů v malé ostrovní populaci je k nebezpečí domácích nepokojů tím pádem nejnáchylnější. V Saúdské Arábii sice není šíitská menšina tak početná, její význam však leží v tom, že je koncentrována ve dvou oázách Východní provincie al-Qatif a al-Hasa, kde zároveň leží podstatná část saúdskoarabských rezerv na ropném poli Ghawar (Long 2006: 188-189).

Následná irácko-iránská válka, která vypukla v roce 1980, vykloubila oba vyzyvatele „tradičního“ uspořádání v Zálivu z mechanismu vzájemného vyvažování a přiměla okolní státy hledat nové formy bezpečnostní uspořádání. Poskytla budoucím členům GCC nejpádnější důvod pro ustavení jakékoli formy spolupráce, která by jim mohla zajistit bezpečnost. Dalším z uváděných motivů pro vznik GCC byl kromě potřeby vyvažovat regionální hegemony v Perském zálivu i fakt, který mohl hrát roli především v rozhodování Saúdské Arábie. Invaze v prosinci 1979 přinesla obavy,

aby Sovětský svaz nepoužil Afghánistán jako odrazový můstek pro získání vlivu v dalších islámských zemích především v Zálivu s jeho ložisky nerostného bohatství.

Výskyt ozbrojených konfliktů, nedostatek trvalých mechanismů pro jejich prevenci a s tím související bezpečnostní dilema vypadají jako dostatečný důvod, abychom pro tuto chvíli souhlasili s některými akademiky, že *„Blízký východ je regionem realistického myšlení par excellence“* (Aarts 1999: 911). Zároveň je ale asi i jediným regionem, kde se realismus aktérů stal zdrojem jejich spolupráce.

4. Období mezi roky 1981-1995

Souhrn událostí předcházejících samotnému ustanovení GCC byl více než stručný, ale nezbytný pro pochopení základních motivů, jež přivedly panovníky ohrožených států na první společné setkání. Následujících několik kapitol se bude věnovat období, pro něž byla charakteristická především liknavost při hledání obsahu vágně stanovených cílů GCC.

4.1 Vznik, struktura a cíle GCC

Jsou různé odpovědi na otázku, kdo spolupráci na Arabském poloostrově inicioval. Klíčovou roli při samotném procesu ustavení GCC nepopíratelně hrála Saúdská Arábie (Cordesman 2003: 84). Té se tak podařilo formálně prosadit svůj vliv nad pětici monarchií Arabského poloostrova, které doposud saúdskoarabské dominanci ze všech sil oponovaly (Gause 2002: 198). Není zde na místě, abych spekuloval, zda nový kuvajtský emír Al-Sabah (u moci 1977–2006) jednal v zájmu Saúdské Arábie, ale byl to právě on, kdo sehrál důležitou roli zprostředkovatele mezi budoucími členy rady. V průběhu prosince 1978 vedl kuvajtský emír se zbylými pěti panovníky bilaterální jednání vždy zakončená společným komuniké plným frází o potřebě posílení vzájemných vztahů (Nakhleh 1986: 2).

Přesto trvalo další dva roky, než se poprvé společně setkali zástupci (ministři zahraničí) všech šesti zemí a těžko odhadovat, zda by ke schůzce vůbec došlo, nebýt již zmíněných událostí z let 1979/80. Ministři zahraničí položili oficiální základ spolupráce na setkání 4. 2. 1981 v Rijádu. Následovala dvě setkání expertní komise v Rijádu (24. 2. 1981) a Muskatu (4. 3. 1981), která měla připravit návrh základního dokumentu budoucí organizace. Na konci května se komise expertů a ministři zahraničí sešli v Abu Dhabí, aby zde projednali konečnou verzi Charty související legislativní předpisy a agendu prvního summitu GCC (Nakhleh 1986: 3-4).

Rád bych na tomto místě podotkl, že od prvního společného setkání ministrů do konání ustavujícího summitu uběhlo jen něco málo přes tři měsíce. Taková rychlost je pozoruhodná nejen na tamější poměry. Konzervativní monarchové, kteří byli zvyklí jednat zdlouhavě a odmítali jakékoli ústupky ve věci suverenity, projevívali nebývalou diplomatickou pružnost. I s tímto vědomím lze bez pochyby tvrdit, že šlo víc o rychlou reakci než o promyšlený krok (Abdulla 1999: 154).

Na prvním summitu GCC v Abu Dhabí byl 25. 5. 1981 potvrzen ve funkci ministry navržený generální tajemník, Kuvajťan Abdullah Bishara a slavnostně podepsán text Charty. Základní dokument vcelku stručně ve dvaadvaceti článcích popisuje účel a strukturu organizace.

Preambule důrazně připomíná, že spolupráce má hluboké kořeny zakládá se na výjimečných vztazích mezi členskými státy a společně sdílených hodnotách, které vycházejí z islámu. Velmi důležitý je odkaz na utváření těsnějších vztahů, který je v duchu Charty Ligy Arabských Států opsán tak, aby GCC nebylo možné považovat za exklusivní klub ale za krok směrem k žádoucímu posílení vazeb mezi arabskými národy.

Základní cíle GCC jsou pro dobro jejích národů podle čtvrtého článku Charty tyto:

- *Provádět koordinaci, integraci a propojování členských států ve všech odvětvích za účelem dosažení jednoty mezi nimi.*
- *Prohlubovat a posilovat vztahy, vazby a oblasti kooperace převládající mezi jejich obyvateli v nejrůznějších oblastech.*
- *Formulovat společná pravidla v různých oblastech včetně ekonomických a finančních záležitostí, obchodu, cla a komunikace, vzdělání a kultury.*
- *Povzbuzovat vědecký a technologický pokrok v oblastech průmyslu, těžby, zemědělství, vodních a živočišných zdrojů.*
- *Podpora vědeckého výzkumu, zakládání joint ventures a spolupráce s privátním sektorem.*

Jistě stojí za povšimnutí převaha ekonomických motivů a absence jakékoli zmínky o bezpečnosti, přestože právě reakce na proměnu bezpečnostního prostředí byla s nejvyšší pravděpodobností důvodem k zaujetí společného postoje zemí GCC. To ale neznamená, že se za ekonomickou rétorikou nutně musela skrývat vojenská aliance, ostatně do té, jak ještě uvidíme, měly státy GCC vždy daleko. Vágně formulované cíle nám ale neprozradí, co vlastně členové s GCC zamýšleli, nebo zda se k něčemu zavázali. Obecné formulace z Charty už bohužel nebyly rozvedeny v dalších dokumentech, které by poskytly návod ke způsobu naplňování stanovených záměrů, nebo by stanovily nástroje pro koordinovaný postup.

Organizační strukturu GCC podle článků 6-16 Charty naplňují:

- **Nejvyšší rada** se skládá z šesti hlav členských států, pod rotačním předsednictvím se schází jednou ročně a přijímá všechna politická rozhodnutí. Předsednická země, respektive její panovník nemá významnější vliv nad agendou organizace, jejíž základní podoba je přijímána na společném summitu Nejvyšší rady. Procedurální záležitosti lze v radě odhlasovat prostou většinou, pro blíže nespecifikované podstatné záležitosti je třeba jednomyslného souhlasu. Zasedání rady je platné, zúčastní-li se ho alespoň dvě třetiny členů. Pro přehled panovníků viz Tab. 2.
- **Ministerská rada** původně sestávala z ministrů zahraničí, dnes v jejím rámci působí ministři nejrůznějších resortů. Schází se každé tři měsíce, připravuje a navrhuje Nejvyšší radě podklady pro politická rozhodnutí. V praxi má sloužit jako převodní páka mezi politickým rozhodnutím Nejvyšší rady a jeho realizací na nižších organizačních úrovních. Významnou pravomocí je schvalování procedurálních pravidel jak pro Ministerskou radu, tak pro Generální sekretariát. Ministerská rada také jmenuje asistenty generálního tajemníka. Rozhodnutí jsou platná v případě dvoutřetinové účasti. Podobně jako v Nejvyšší radě je pro podstatné záležitosti třeba jednomyslného rozhodnutí, ale stačí, pokud se shodnou všichni přítomní.
- **Úřad generálního tajemníka** zajišťuje administrativní chod organizace a podílí se na přípravě podkladů pro Nejvyšší a Ministerskou radu. Důležitou funkcí je sledování pokroku v implementaci rozhodnutí Nejvyšší rady v jednotlivých členských státech. Do rozpočtu úřadu přispívají všichni členové rovným dílem. Pro přehled generálních tajemníků viz Tab. 3).
- **Komise pro urovnání sporů** je ustavovaná ad hoc s ohledem na povahu sporu a podléhá přímo Nejvyšší radě.
- **Poradní komise** zasedá od roku 1998, podle kvalifikace a zkušeností je jmenováno jejich 30 členů, kteří jsou Nejvyšší radou pověřeni studiem odborných materiálů.
- Rada specializovaných **komisí a výborů** jednotlivých ministerstev se podílí na tvorbě dokumentů podstupovaných Ministerské radě.

Jak je vidět, GCC disponuje strukturou a orgány, jako běžná mezivládní organizace. Nebylo ale stanoveno, zda jsou rozhodnutí Nejvyšší rady všeobecně závazná, nebo mají jen doporučující charakter. Při bližším pohledu na funkce jednotlivých orgánů se může zdát, že jejich jediným úkolem je produkce materiálů

k postoupení Nejvyšší radě. To vše lze přičíst skutečnosti, že zakladatelé sdíleli obavu z příliš silné organizace, a proto raději její pravomoci zpočátku poddimenzovali. Odvážím se proto tvrdit, že na počátku GCC představovala pouze formální rámec, který teprve čekal na reálný obsah, jehož zamýšlená podoba se lišila podle očekávání jednotlivých panovníků.

4.2 Bezpečnost 1981-1995

Teorie o nevyřčeném bezpečnostním záměru se naplňují při pohledu na vojenské výdaje států GCC. Během let 1981-1986 se celkové náklady na zbrojení oproti předchozím pěti letům zdvojnásobily (Kahwaji 2003: 517). O vůli k vojenské spolupráci nám nárůst výdajů jednotlivých zemí ale neprozradí nic. Na svém třetím zasedání (19. 11. 1982) Nejvyšší rada rozhodla o vytvoření společných ozbrojených sil GCC tzv. Peninsula Shield Force. Reálnou podobu získala po dvou cvičeních až na konci roku 1985, kdy se na saúdskoarabské základně Hafr al-Batin poblíž kuvajtské hranice usídlila formace o symbolické síle 5000 mužů (GCC Achievements 2006: 20). Ve stejném roce mělo po prvních dvou (1983 a 1984) proběhnout třetí plánované cvičení, ale to se uskutečnilo pod názvem Desert Shield III. až v roce 1987. Žádná další cvičení do konce osmdesátých let nenásledovala. Skutečná kapacita Peninsula Shield Force byla tehdy přímo úměrná kapacitě začleněné saúdskoarabské brigády, protože nesourodá brigáda složená z příspěvků zbylých pěti armád nedosáhla bojové připravenosti (Legrenzi 2006: 11). I kdyby jednotky Peninsula Shield Force dosáhly bojeschopnosti, byla jejich tehdejší velikost vskutku zanedbatelná vzhledem k silám potenciálního protivníka, ať už jím mohly být několikasettisícové armády Íránu v 80. letech nebo Iráku v roce 1990. Společné ozbrojené síly tak představovaly spíše politickou fikci (Cordesman 2003: 58). Vojenskou spolupráci členů GCC také limitovala skutečnost, že při překotných nákupech zbrojních systémů každá země budovala vlastní arzenál bez ohledu na případnou kompatibilitu se systémy zbylých členů. Zatímco největším vojenským dodavatelem Saúdské Arábie, Kuvajtu a Bahrajnu jsou USA, Katar a SAE nakupují především od Francie a Omán od Velké Británie (Bahgat 1998: 170). Při pohledu na objem těchto kontraktů nelze tvrdit, že důvodem pro malý pokrok v oblasti společné armády by mohl být nedostatek financí. Například SAE se postupem času podařilo vybudovat kvalitní a velmi přesvědčivou vzdušnou sílu, která ale zdaleka není integrována s dalšími prvky ozbrojených sil GCC, jako příspěvek společné

bezpečnosti (Kraig 2004: 148). Dalším z omezení byla nízká míra vzájemné důvěry, řevnivost států GCC a obtížná shoda na počtu, vybavení a způsobu velení společným jednotkám (Bahgat 1998: 171).

Nový prvek v regionální bezpečnosti – americkou vojenskou přítomnost s sebou přinesl pokračující irácko-iránský konflikt. Už prezident Carter označil v roce 1977 Perský záliv za vitální zájem Spojených států. Je tedy pochopitelné, že o deset let později nebylo větších překážek v pomoci Kuvajtu a Saúdské Arábii, jejichž tankery se také stávaly terčem v tzv. „tankerové válce“. Řešením se stala výměna vlajek na ohrožených tankerech za výsostné symboly USA a jejich vojenský doprovod na nebezpečné cestě Zálivem. Potřeba bezpečné přepravy ropy tak přinutila země GCC v čele s Kuvajtem poprvé přehodnotit názor na výskyt cizích vojsk v regionu.

irácká invaze do Kuvajtu v říjnu 1990 a následná operace Desert Storm vedená v lednu 1991 mezinárodní koalicí měla za následek prolomení posledního tabu v podobě umístění amerických vojáků přímo na území států GCC (viz Tab. 9) a jako doprovodný efekt odstartovala vyjednávání obranných bilaterálních smluv mezi USA a členy GCC. V průběhu 90. let pak každá ze zemí GCC kromě Saúdské Arábie uzavřela s USA tajnou a separátně dojednanou dohodu (Kahwaji 2003: 518). Kuvajtská krize plně odhalila neschopnost GCC vojensky zasáhnout na obranu svého člena. První společnou reakcí bylo sdělení z 22. října 1990, v němž zbylá pětice panovníků vyjádřila rozhořčení nad skutečností, že bratrská země vpadla na území GCC. Monarchům poté nezbylo, než čekat, až mezinárodní společenství uplatní rezoluci OSN č. 678 a postaví se za jejich ochranu (Heard-Bey 2006: 205). Členské státy GCC se sice zúčastnily vojenských operací na osvobození Kuvajtu, ale jejich příspěvek byl v porovnání s nasazením koaličních vojsk spíše symbolický. Za skutečnou účast je možné považovat snad jen jejich lví podíl na finančním zajištění operace a následném krytí hospodářských ztrát. Organizace odhalila zoufalou neschopnost konat ve věci společné obrany a projevila nedostatky ve struktuře, které jí neumožnily zaujmout roli prostředníka při řešení krize (Heard-Bey 2006: 206).

Překvapivým pokusem o znovunabytí kredibility byla tzv. „Damašská deklarace“ z 6. 3. 1991. Ministři zahraničí GCC, Egypta a Sýrie se v syrském Damašku dohodli na rozmístění společných jednotek v oblasti Perského zálivu (Heard-Bey 2006: 206). Nepoměrně menší přímou účast zemí GCC v zamýšlených arabských peace-keepingových silách měla vyvážit úhrada nákladů spojených s jejich udržováním a podpora ekonomického rozvoje obou větších partnerů (Adib-Moghaddan 2006: 71).

Už v květnu 1992 ale Egypt stáhl své muže z oblasti a v červnu téhož roku jej následovala i Sýrie. Příčiny neúspěchu můžeme hledat v obavě Saúdské Arábie z přítomnosti většího počtu cizích vojsk, stejně tak jako v obavách všech členů GCC z iránské reakce na blízkost „arabské armády“ (Ehteshami 2002: 302). Ostatně základní krok k zajištění bezpečnosti v Zálivu již byl učiněn. Spojené státy, ve snaze zadržovat Irák i Írán rozevřely nad spřátelenými státy ochranný deštník v podobě své stálé přítomnosti (Alterman 2000: 4). Jinými slovy „...odložením *Damašské deklarace státy Zálivu ukázaly, že mají větší důvěru ve Spojené státy a Západ než mezi sebou navzájem.*“ (Barnett 1996: 608).

Kromě vnějšího nebezpečí se státy GCC musely prvních 15 let potýkat i s řadou drobnějších konfliktů, o to vážnějších že probíhaly mezi členy organizace. Nejasnosti ohledně vytyčení hranic na Arabském poloostrově přetrvávaly desítky let, aniž by vedly k větším roztržkám. Změna přišla v 60. a 70. letech společně s objevy nových ložisek ropy a zemního plynu. Od té chvíle se mohl každý čtvereční kilometr pouštní krajiny proměnit ve zdroj významných příjmů.

Spor Saúdské Arábie s Kuvajtem o dva ostrůvky Quaruh a Umm al-Maradim se zdá nejméně problematický, pravděpodobně proto, že obě země již od roku 1971 bez větších problémů sdílejí administrativně rozdělenou tzv. „Neutrální zónu“ a neshody tradičně řeší vyjednáváním, ostatně pro definitivní určení hranice ustavily „Společný technický výbor“ (Cordesman 2003: 75).

Oproti tomu hranice mezi Saúdskou Arábií a Katarem dokonce zažila i ozbrojené konfrontace, po nichž zůstalo v září 1992 a v říjnu 1993 několik mrtvých (Cordesman 2003: 71). Přes mnoho pokusů o urovnání sporu zůstala situace téměř po celá 90. léta napjatá a vyústila až do katarského bojkotu několika zasedání technických výborů GCC a pohrůžky vystoupení z organizace (Heard-Bey 2006: 213). Generální tajemník Abdullah Bishara se sice snažil o zprostředkování, ale stejně jako v předchozím případě se obě země rozhodly spoléhat víc na společně ustavený technický výbor než na orgány GCC.

Další drobné spory bychom našli mezi všemi členy organizace, ale rozsahem je pro nás významná již jen hádka mezi Katarom a Bahrajnem o dva Hawarské ostrovy a pobřežní osadu Zubarah (Adib-Moghaddan 2006: 83). Saúdskoarabský pokus o mediaci se neseťkal s kladnou odezvou a obě země se až do roku 1999 neúspěšně pokoušely o shodu na společném podání případu k Mezinárodnímu soudnímu dvoru v Haagu.

Na zmíněných případech hraničních sporů (pro celkový přehled viz Mapa 2) mezi státy GCC je myslím dobře patrná preference bilaterálních řešení nad možným zapojením orgánů organizace, což více než cokoli jiného vypovídá o míře důvěry, kterou členové vkládali v možnou objektivitu případného institucionálního rozřešení.

První pokusy o spolupráci na poli vnitřní bezpečnosti mají kořeny na přelomu let 1981 a 1982. Saúdskoarabský návrh společné „Bezpečnostní dohody“ ale zbylé státy smetly se stolu (Nakhleh 1986: 45-46). Přestože by odhalený pokus o převrat v Bahrajnu z prosince 1981 nebo neúspěšný atentát na kuvajtského emíra z května 1985 mohly představovat dostatečný důvod pro podporu smluvního zajištění spolupráce v otázkách vnitřní bezpečnosti, neochota sdílet citlivá data se nadlouho stala nepřekonatelnou překážkou. Smlouva byla po doporučení ministrů vnitra podepsána v novém znění až v roce 1994 na 15. setkání Nejvyšší rady (GCC Achievements 2006: 17).

V době vzniku GCC sdílely členské státy představu o základních parametrech „bezpečnostní doktríny“. Shrnout ji lze do čtyř bodů (Nakhleh 1986: 43-44):

- *Bezpečnost v Perském zálivu je primární odpovědností jeho států a přítomnost cizích vojsk by ohrozila tamní stabilitu.*
- *Členové GCC budou koordinovat své vojenské kapacity ve snaze vytvořit regionální obrannou sílu.*
- *Udržování status quo ve formě tradičních režimů a politických struktur je podmínkou zachování bezpečného prostředí.*
- *Vnější bezpečnost je neoddělitelně propojena s vnitřní bezpečností.*

Po rekapitulaci předchozích událostí, dojdeme k nelichotivému závěru, že ani v jedné ze zmíněných oblastí státy GCC neuspěly. Už deset let po svém vzniku se GCC ocitla v pozici konzumenta bezpečnosti poskytované Spojenými státy, aniž by významněji k produkci bezpečnosti přispívala (Kraig 2004: 149). Pokusy o vytvoření efektivních společných ozbrojených sil jsou zanedbatelné ve srovnání s tím, jakých investic jsou schopny jednotlivé státy, pokud jde o vytváření deterentu pro vlastní potřebu (viz Tab. 8). Udržet status quo se členům GCC navzdory nevyřešeným vnitřním sporům opravdu podařilo. V tomto ohledu je možné s vědomím určité nadsázky připustit tvrzení, že GCC spíše než bezpečnost členských států zajišťuje

primárně domácí bezpečnost panovníků ve smyslu jejich setrvání u moci (Buzan – Wæver 2003: 197).

Vzájemná nedůvěra narušila i spolupráci v oblasti vnitřní bezpečnosti. Třináct let práce na „Bezpečnostní dohodě“ je dostatečným argumentem proti možnému tvrzení, že výměna informací, která proběhla při odhalení chystaných komplotů, nebo pravidelná setkání zakládají úspěšnou kooperaci na úrovni ministrů vnitra.

Výsledky na poli bezpečnosti za prvních 15 let existence GCC nám dokazují, že hlavním limitem spolupráce byl nedostatek důvěry mezi jednotlivými státy i ve schopnosti organizace samé. Velkou překážkou formulování společné politiky bylo rozdílné vnímání potenciálního nebezpečí. Zatímco severní část Zálivu tradičně ohrožoval Irák, státy na jihu se více obávaly Íránu. Každý pak měl vlastní představu o vhodném zajištění bezpečnosti, která samozřejmě reflektovala především jeho zájmy (Al-Mani 1996: 295-296). To následně vedlo k nekoordinovaným nákupům zbrojních systémů a uzavírání bilaterálních obranných dohod s třetí stranou zpravidla s USA, Francií nebo Velkou Británií. Obranné smlouvy a americká vojenská přítomnost pak mají za následek mimo jiné i snížení významu Peninsula Shield Force a vojenské spolupráce vůbec (Anthony 1997: 37-39).

Vzpomeneme-li si na stanovené charakteristické prvky neo-realistického přístupu, máme před sebou téměř modelový případ. Kalkulace s možným konfliktem byla v regionu chronicky přítomná a s nejvyšší pravděpodobností se podepsala i na samotném vzniku GCC. O faktu, že bezpečnost byla ve sledovaném období prioritním cílem členských států, nemůže být pochyb. Způsob, jakým se rozhodly jej zajistit, není sice ukázkou kooperace, zato je potvrzením dalšího z neo-realistických předpokladů, že přetrvání spolupráce mezi státy je sice možné, ale obtížné (Karlson 2007: 71). Zájem států předcházet relativním výnosům je zřejmý z vytrvalého odporu vůči všem snahám iniciovaným zpočátku Saúdskou Arábií, které v sobě skrývaly potenciální zvýšení jejího vlivu. GCC zřetelně zastávala funkci nástroje k prosazení cíle, kterým bylo zachování rovnováhy v regionu.

4.3 Ekonomika 1981-1995

Pokud spolupráce na zajištění bezpečnosti, která podle všeho měla být skrytým účelem GCC, nedokázala ani po patnácti letech vykazat přesvědčivé výsledky, jak je to s oficiální „ekonomickou zástěrkou“? Abychom mohli hodnotit výkony GCC v této oblasti, je třeba alespoň stručně shrnout, co předcházelo sledovanému období.

Prudký růst cen ropy v 70. letech přivedl do malých a nerozvinutých ekonomik velké množství kapitálu, který tyto nebyly schopny vstřebat. Zisky z prodeje nerostných surovin však nebyly investovány do rozvoje dalších odvětví, nýbrž na jednorázové pokrytí „ztrát“ v jiných, méně rozvinutých oblastech hospodářství, způsobených naprostou závislostí států GCC na dovozu zemědělských komodit a průmyslových technologií (Halliday 2005, str. 277). Příjmy ze souvisejícího zvýšeného pohybu finančních toků a pracovních sil vlády neprozíravě utrácely také za ryze politické účely, jako jsou výdaje na zbrojení, dary „spřáteleným státům“ a především udržování praxe „rentiérského státu“ (Halliday 2005, str. 265). Takový stát, výměnou za dostatečné materiální zajištění a přístup k pracovním místům, očekává od občanů absolutní loajalitu. V rentiérském státě zpravidla neexistuje žádné zdanění a proto ani nezakládá požadavek na zastoupení. (Beblawi 2005: 228-231). Na ropných příjmech pak do značné míry stojí legitimita panovníka a jeho rodiny. Tento přístup ze své podstaty limituje ochotu podnikat kroky zasahující do svrchovanosti národní ekonomiky, nicméně členové GCC se o to pokusili. Závislost na vývozu jediné komodity a kurz jednotlivých národních měn pevně svázaný s americkým dolarem, otevírá ekonomiky GCC dopadu jakýchkoli změn na mezinárodních trzích, kterou byl například prudký pokles cen ropy ve druhé polovině 80. let. Regionální ekonomická integrace se pak jeví jako nejpřirozenější způsob, jak podobným nesnázím čelit.

Už v prvním roce své existence Nejvyšší rada zaregistrovala GCC jako dohodu o oblasti preferenčního obchodu v rámci GATT a formálně přijala „*Jednotnou ekonomickou dohodu*“. Členskými státy byla ratifikována v průběhu roku 1982 a postupná implementace obsahu dohody začala 1. 3. 1983 (Nakhleh 1986: 26). Dohoda v 28 článcích stanovuje vcelku ambiciózní plán ekonomické integrace. Ale jak už je v tomto regionu zvykem, čím vyšší cíle, tím vágnější formulace nástrojů k jejich dosažení. Na tomto místě nelze nepoznamenat, že pan Richard Wagner četl nejspíš jiný text dohody, když ve svém jinak faktograficky přínosném článku píše: „...*typická... byla orientace na velmi konkrétní určení nejen cílů, ale též metod a nástrojů k jejich dosažení.*“ (Wagner 1998a: 97). Kromě explicitně jmenovaných produktů zbavených cla v rámci GCC a mechanismu určení původu produktu, je totiž v dohodě veškerá další integrační aktivita založena na prostém doporučení. Jedinou zmínkou o časovém rámci pro dosažení výsledků je závazek sjednotit celní tarify během následujících pěti let, což se nakonec ukázalo jako nereálné. Ve dvanáctém

článek se dočteme, že cílů dohody mají státy GCC dosáhnout například za pomoci koordinace průmyslových aktivit, formulování politiky a mechanismů, které povedou k rozvoji průmyslu a diverzifikaci produktů na integrační bázi. O tom, kdo bude koordinovat a formulovat, se už nedočteme nic. Pro podobný úkol je totiž zapotřebí přinejmenším shoda na zřízení jednoho nadstátního orgánu s minimální pravomocí vydávat závazná doporučení či vystupovat jako zástupce organizace.

Nepochybně největším úspěchem dohody bylo ustavení zóny volného obchodu s veškerými zemědělskými produkty, zvířaty, průmyslovými výrobky a přírodními zdroji s původem v členské zemi (GCC Unified Economic Agreement 1981: art. 1, 2). Na významu jí však ubírá fakt, že vzhledem k strukturální podobnosti ekonomik GCC a jejich nedostatečné diverzifikaci, tvoří objem obchodů uskutečněných v režimu volného obchodu zanedbatelnou částku v porovnání s obchodem s třetími zeměmi. Pro příklad mohu uvést údaje z roku 1985, krátce po zavedení nových pravidel, kdy celkový objem exportu v rámci GCC dosáhl hodnoty \$3.231,4 mil. (GCC Statistical Bulletin 2007: Tab. 6), zatímco export jen do zemí Evropského hospodářského společenství byl trojnásobný \$11.806 mil. (Metwally – Tamaschke 2001: 293). Mechanismus pro stanovení původu produktu se přes svou zdánlivou jednoduchost projevil jako nepoužitelný. Aby produkt podléhal pravidlům zóny volného obchodu, musela mu být v členské zemi přidána hodnota ne menší než 40 %, nebo měl být vyroben společností s většinovým vlastníkem, kterým je občan členského státu (GCC Unified Economic Agreement 1981: art. 3). V praxi se však určení původu často ukázalo jako velký problém kvůli rozdílným specifikacím produktů (Dar – Presley 2001: 1162). Dalším faktorem, který podryval efektivitu volného trhu, byly přetrvávající státní subvence domácímu průmyslu, které proti smyslu dohody znevýhodňovaly producenty ze zbylých pěti zemí (Cammatt 1999: 388). Strukturální podobnost ekonomik je dodnes příčinou „zdvojování“ producentů kapacit jednotlivých odvětví a v důsledku staví výrobce z různých zemí GCC do zbytečného konkurenčního vztahu a státní subvence tak vlastně motivuje. Možným řešením je ustavení výše zmíněného regulačního orgánu, který by vybaven dostatečným mandátem, dohlížel na harmonizaci subvencí a ochraňoval principy zóny volného obchodu. Neochota postoupit část pravomocí nadstátnímu subjektu však dostatečně omezila podobné pokusy. Částečným řešením těchto problémů se měla stát „*Gulf Investment Corporation*“ založená v roce 1982. Jejím cílem bylo odstraňování duplikace průmyslové výroby a podpora vzniku joint ventures. Vznik společného

orgánu s možností koordinovat ekonomiku byl žádoucí. Ale jeho výstupy ve formě doporučení nebyly po dlouhou dobu podporovány následným rozhodnutím Nejvyšší rady.

Dohoda dále měla postupně zavést společný minimální tarif na dovoz produktů ze zemí mimo GCC (GCC Unified Economic Agreement 1981: art. 4). Po celé sledované období se však nepodařilo nalézt shodu a výše tarifu se pohybovala mezi 4 % a 20 %. Největší překážku tvořila neochota vystavit domácí producenty přímé zahraniční konkurenci a tak například Saúdská Arábie nejenže formou přímých subvencí podporovala domácí export, ale zároveň 20% clem na konkurenční import ochraňovala domácí výrobce.

V sedmém článku dohoda klade členským zemím za cíl koordinaci obchodní politiky a vztahů s dalšími státy nebo regionálními bloky. Jediným takto koordinovaným krokem bylo uzavření *Dohody o spolupráci mezi Evropským společenstvím (ES) a GCC* z roku 1988, která vešla v platnost v lednu 1990. Na jejím základě byl stanoven institucionální rámec spolupráce mezi ES a GCC. *Společná rada* jako vrcholný společný orgán má za úkol definovat obecné metody spolupráce, schází se alespoň jednou ročně a její rozhodnutí jsou závazná. Pro ulehčení její práce byl zřízen *Společný kooperační výbor* (Saleh 1999: 50-51). Překážkou širší hospodářské kooperace se ukázal opět problém s různou výší celních tarifů na dovoz a ochranná politika členů GCC. Nicméně pro GCC se jednalo o první pokus vystupovat v přesvědčení, že jako ekonomický blok lze vyjednat výhodnější obchodní vztahy s důležitými partnery jako jsou ES, USA nebo Japonsko (Bearce 2003: 360).

Článek jedenáct apeluje na koordinaci politiky v oblasti těžby, zpracování a prodeje nerostných surovin. Jeho naplnění by nepochybně bylo důležitým krokem pro posílení ekonomické spolupráce. Nicméně v praxi se setkal s již tradiční neochotou panovníků akceptovat zásahy do domácích ekonomik. Názorně to ilustruje saúdskoarabský pokus o získání dominantního postavení mezi exportéry sdruženými v OPEC, který skončil neúspěchem i díky Kuvajtu a SAE. Obě země si bez ohledu na GCC či OPEC stanovily vlastní limity těžby (Tripp 1997: 294). Pravděpodobnost spolupráce v této oblasti se potom zmenšovala s klesající cenou ropy od poloviny 80. let, kdy se každá z členských zemí (jak v rámci GCC tak OPEC) snažila získat větší individuální podíl na světové produkci (Cammatt 1999: 389).

První skromné kroky k naplnění základních principů jednotného trhu podle článku osm částečně učinila Nejvyšší rada rozhodnutím, jímž povolila občanům GCC

provozování maloobchodní činnosti v kterémkoli členském státě počínaje 1. 3. 1987 a velkoobchodní činnosti od 1. 3. 1990. (GCC Achievements 2006: 27).

Zbytek dohody volá po posilování privátního sektoru, technické spolupráci a přípravě podmínek pro zavedení hospodářské a měnové unie. Do roku 1995 už ale členové GCC v tomto ohledu nedosáhli významnějšího pokroku.

Na svém čtrnáctém setkání v prosinci 1993 schválila Nejvyšší rada zřízení *Obchodního arbitrážního centra GCC* se sídlem v Bahrajnu. Od svého vzniku v roce 1995 vstoupilo centrum do smluvních vztahů s obdobnými organizace ve světě a významně tak přispělo k posilování důvěry zahraničních investorů v právní ochranu investic do projektů v zemích GCC. V roce 1994 se členové GCC rozhodli odstoupit od sekundárního a terciárního bojkotu státu Izrael a otevřeli si tak cestu ke členství ve Světové obchodní organizaci (WTO) (Kontorovich 2003: 287). Následný vstup Bahrajnu, Kataru, Kuvajtu a SAE do WTO vyslal jasný signál o vůli dodržovat standardní obchodní postupy a vytvářet stabilní, nediskriminující ekonomické prostředí. Dalo by se očekávat, že po vstupu do WTO vzroste objem přímých zahraničních investic. Jedním z důvodů proč se tak nestalo, je relativně malý prostor pro zahraniční investice, protože dominantní část ekonomiky – těžbu ropy a zemního plynu byla pod plnou kontrolou vlád, které nehodlaly sdílet rozhodovací pravomoc nad strategickým odvětvím. S tím souvisí i druhý důvod - tradiční nedůvěra v zahraniční investice. V době finančních přebytků nevznikala potřeba motivovat přísun kapitálu a zahraniční investice byly hlavně zdrojem potřebných technologií a marketingových strategií potenciálních partnerů (Dar – Presley 2001:1171-1173).

Již zmíněný pokles cen ropy na světových trzích, počínaje rokem 1986, zcela ochromil možnou diverzifikaci ekonomik GCC. Riziko hlubších propadů státních příjmů, napjatých nákladným udržováním rentiérské praxe, do značné míry omezilo další příležitosti k efektivnější spolupráci. Velmi slabým místem GCC byla přetrvávající neschopnost vystupovat jako jednotný blok. Jeden z členů kuvajtského parlamentu dokonce označil nedostatek svornosti za zdroj nevýhodného postavení zemí GCC ve vztahu k ekonomickým a vojenským aliancím moderní doby (Johar 1997: 278).

Hospodářská sféra poskytla pro rozvoj spolupráce členských států GCC více prostoru než bezpečnostní. Organizace sice dokázala na pozadí Ekonomické dohody částečně zmírnit dilema relativních výnosů, nicméně možná spolupráce byla zastíněna prosazováním partikulárních zájmů uvnitř organizace a nedostatkem

koordinace v zásadních oblastech, které by umožnily navázat širší ekonomickou spolupráci s dalšími subjekty. I přes podpis smlouvy s ES nelze v této době o GCC hovořit jako o autonomním aktéru mezinárodních vztahů. Rozhodně i zde je možné přiklonit se k názoru, že převládl duch neo-realistického přístupu.

4.4 Shrnutí 1981-1995

Je zřejmé, že předchozí přehled nejvýznamnějších úspěchů a neúspěchů v počátečním období nemůže být vyčerpávající, přesto jsou z něj doufám patrné základní limity spolupráce v rámci GCC. Každý člen měl prokazatelně vlastní představu o tom, jak nejlépe svou účast zhodnotit. Rozdílné pohledy a očekávání překrývaly integrační potenciál, ať již v oblasti bezpečnosti nebo hospodářství a častěji stavěly jednotlivé státy do konkurenčního vztahu, než aby podněcovaly jejich kooperaci. Ačkoli nebyla organizace schopna naplnit všechny své ambiciózní cíle, v jednom ohledu projevila pozoruhodnou úspěšnost. Tou je stálost stanovených orgánů a pravidelnost jejich zasedání. Samotný fakt, že Nejvyšší rada se v letech 1981-1995 sešla šestnáctkrát, vypovídá minimálně o zájmu zúčastněných panovníků na udržování organizace v chodu. Pro srovnání - Arabská liga nesvolala v letech 1990-1996 jediný summit (Kamrava 2005: 195). Se stejnou vytrvalostí jako Nejvyšší rada se v průměru čtyřikrát ročně scházela Ministerská rada. Proběhly také desítky schůzek ministrů dalších resortů jako například financí, vnitra, obrany, dopravy a komunikací. Na úrovni specializovaných komisí a výborů se jednání s nejvyššími představiteli počítají dokonce na stovky (Abdulla 1999: 165). Všechna zmíněná setkání měla nezanedbatelný význam pro institucionální integraci samotné organizace. Tyto aktivity nejenže připravily potřebné administrativní zázemí pro budoucí činnost, ale hlavně naplnily GCC skutečným obsahem. Postupně se zasazovaly o harmonizaci jednotlivých oblastí a slovy pana Wagnera (1998b: 92): *„Teprve po dosažení takové harmonizace bude možné začít realizovat vlastní koordinaci a kooperaci.“*

5. Období změn 1995-2000

Podstatou stability režimů GCC byla schopnost dostát pravidlům rentiérského státu. Zdánlivě neomezené ropné příjmy a relativně malý počet obyvatel umožnily v 70. letech vybudovat na Arabském poloostrově „společnost blahobytu“. Ve chvíli, kdy se oba základní pilíře „renta“ a „loajalita“ začaly vychylovat ze vzájemné rovnováhy, bylo nasnadě očekávat reakci, která se pokusí zachovat legitimitu vládnoucí vrstvy. Do jaké míry se související změny odrazily v činnosti GCC, bude předmětem následujících kapitol.

5.1. Změny socio-ekonomické a vnitřní politické reformy v rámci GCC

Pokud se členové GCC dokázali vyrovnat s klesající cenou ropy ve druhé polovině 80. let díky finančním rezervám, tak napjatými státními rozpočty definitivně otrásl konečný účet za osvobození Kuvajtu ve výši \$200 miliard (Ehteshami: 2003: 60). Oproti roku 1980 se celkové příjmy z prodeje ropy a zemního plynu členských zemí o patnáct let později smrskly na necelou polovinu (srov. Tab. 5) (Bahgat 1998: 151). Státní výdaje však stále rostly, protože stejné životní podmínky si žádalo čím dál tím více obyvatel. Země GCC vykazují nadprůměrný populační růst (viz Tab. 7), který je mimo jiné podporován právě nákladným zabezpečením blahobytu v rentiérském státu. Pro znázornění přímých dopadů lze uvést příklad Saúdské Arábie, kde v období 1980-2000 vzrostl počet obyvatel z 9,9 mil. na 22 mil., zatímco hrubý domácí produkt na hlavu klesl z \$21.425 na \$3.000 (Korany 2005: 63). Obdobné problémy sdílely všechny ekonomiky GCC. Devadesátá léta přinesla zásadní změnu v podobě přechodu od rozpočtových přebytků k fiskální krizi, která si vynutila částečnou liberalizaci ekonomiky (Aarts 1999, 915). Panovníci postupně povolovali privatizaci některých podniků a průmyslových odvětví a poprvé se vzdali takřka neomezeného vlivu nad hospodářským chodem státu. Otevřeli si tak ale cestu do budoucnosti. Částečná liberalizace a privatizace se staly jediným způsobem relativně bezbolestného začlenění do globální ekonomiky. Ta totiž vyžaduje silný privátní sektor, který může soutěžit na mezinárodní úrovni, přivede potřebné zahraniční investice a má dostatek kapacit, aby mohl převzít úkoly, které již stát nemůže efektivně plnit (Luciani 2005: 95). V případě GCC mluvíme hlavně o tvorbě pracovních míst. Není totiž žádoucí, aby veřejný sektor byl hlavním (ne-li jediným) zaměstnavatelem. Vysoké náklady a neschopnost absorbovat v budoucnosti rostoucí

počty mladých absolventů jsou hlavními důvody pro ústup z této pozice. Soukromý sektor byl sice stále do značné míry svázán s vládou, ale samotný fakt, že se vůbec začal rozvíjet, byl podstatným krokem kupředu. Postupná liberalizace zahraničního obchodu a její přínosy čtyřem státům GCC, které již byly členy WTO, podpořily v roce 1998 oznámení o přístupových jednáních zbývajících dvou – Saúdské Arábie a Ománu.

Státy blahobytu vychovaly první početnou generaci bezplatně vzdělaných mladých mužů, kteří očekávali stejně pohodlné, vládou poskytované pracovní místo jako jejich předchůdci. Problém ale působí skutečnost, že předmět univerzitního vzdělání nadpoloviční většiny mladých absolventů tvoří náboženské vědy. Rozvoj tedy může brzdit nedostatek kvalifikované pracovní síly. Částečným řešením by mohlo být větší zapojení žen do pracovního procesu. Oba zmíněné faktory v sobě také obsahují určitou míru nebezpečí ve formě narušení tradičního uspořádání společnosti. Postupná privatizace však neoživí ekonomiku okamžitě. Odtud přišel první zásadní podnět pro změnu. V momentě, kdy vlády již nebyly schopny plně dostát své části úmluvy a sociální kontrakt rentiérského státu s občany dostával první trhliny, bylo třeba hledat nový zdroj loajality, kterým se stalo pomalé rozšíření demokratizačních prvků v tradičních společnostech Arabského poloostrova.

Druhým polem, na němž panovníci GCC sváděli boj o svou legitimitu, byl domácí politický odpor. Štědrý stát nedokázal uplatit všechny obyvatele a paradoxně některé největší odpůrce si i sám vychoval v podporovaných náboženských školách. Prakticky všechny vlády byly vystaveny tlakům islamistických skupin, které volaly po posílení práva šaría a návratu k náboženské podstatě řízení státu (Gause 1997:146-152). Domácí opozice se nesoustředila jen na náboženská témata. Nemenším zdrojem nespokojenosti byla i přítomnost amerických vojsk na území států GCC. Rozsah ani zvolená analytická rovina mi neumožňují podrobnější popis dramatických událostí například v Bahrajnu nebo Saúdské Arábii. Proto jen velmi stručně shrnu, že ještě na počátku 90. let končily násilné projevy většinou popravou či uvězněním zúčastněných, zatímco ve druhé polovině 90. let byli islamisté i další odpůrci režimů až na výjimky odzbrojováni inkorporací do nově vznikajících či obnovovaných zastupitelských těles. Odtud přichází druhý tlak na částečnou demokratizaci.

Královský dekret vyhlášený v Saúdské Arábii v roce 1992 přinesl kvazi-ústavní text tzv. *Základní systém vlády* a vznik *poradního sboru*, jehož členové byli poprvé jmenováni o rok později. V roce 1997 byl jejich počet navýšen z 60 na 90.

(Ehteshami 2003, 67-70). Změnu s sebou přineslo i neformální převzetí moci princem Abdullahem. Ten de facto nahradil svého bratra krále Fahda, jenž vzhledem ke svému zdravotnímu stavu nebyl schopen tuto funkci od roku 1995 plně zastávat. Abdullah, přestože mu v té době bylo již přes 70 let, přivedl do kabinetu řadu nových osob, které se vyznačovaly pragmatickým, technokratickým přístupem a ochotou provádět potřebné společenské a ekonomické změny (Bahgat 1998: 160).

Čtyřicetiletá *Národní federální rada* byla ve Spojených arabských emirátech vytvořena již v roce 1971 a hrála důležitou roli při integrování všech sedmi emirátů do jednoho politického celku, protože její členové byli jmenováni podle regionální kvóty, která se stala všeobecně uznaným klíčem pro vyjádření poměrné moci jednotlivých emírů (Rugh 1997: 18-19). Postupem času však její význam upadal a zasedání byla obnovena až v roce 1993. O tři roky později pak SAE potvrdily platnost prozatímního textu Ústavy platné od vzniku federace. Výrazně větší míru participace lze vysledovat na nižší úrovni, kde do poradních sborů některých emírů mohou volit a být voleny i ženy (Ehteshami 2003, 70-71).

Nejdelší historii má kuvajtské volené *Národní shromáždění* zřízené společně s Ústavním textem v roce 1962. Jeho činnost byla často přerušena a pravidelně začalo zasedat, až po osvobození země, kdy emír Al-Sabah přislíbil počátek nové éry. Volby v letech 1992, 1996 a 1999 postupně posílily vliv jednotlivých parlamentních frakcí a ty nyní často vchází do střetu s vládou a podílí se tak na modernizaci politického prostředí země (Ehteshami 2003: 62-63). Kuvajtské ženy získaly volební právo v roce 2005.

Přestože už v roce 1970 byl předložen návrh ústavního textu a zasedal loajální *poradní sbor*, vládl v Kataru - bez potřeby sdílet odpovědnost panovník a skupina jeho nejbližších poradců. To se změnilo, když v roce 1995 šejk Hamad odstavil od vlády svého otce. O čtyři roky později se konaly první volby do obecních zastupitelstev, v nichž mohly volit a být voleny i ženy. Změny pokračovaly všeobecným přijetím nové Ústavy (2003), na jejímž základě vznikl *parlament* s 30 volenými a 15 jmenovanými členy (Kéchichian 2004: 43).

Daleko za hranice běžných změn zašel ománský sultán Qaboos, když v listopadu 1996 oznámil zavedení *Základního zákona*. Psaný ústavní text garantuje svobodu tisku, náboženskou toleranci, rovnost ras a pohlaví a na jeho základě byl jmenován *Nejvyšší soud*, který má na dodržování Základního zákona dohlížet (Kéchichian 2004: 43-44).

Na závěr stručného politického přehledu se trochu podrobněji zmíním o Bahrajnu. Tamější vývoj totiž v sobě koncentruje všechny prvky, které motivovaly změny ve všech šesti státech GC. První vládce samostatného Bahrajnu šejch Isa nepociťoval příliš velkou potřebu snižovat napětí ve společnosti ústupky směrem k zastoupení opozice. *Poradní sbor* jmenovaný v roce 1993 byl jen slabou útěchou za třicetileté *národní shromáždění* rozpuštěné v roce 1975. Podstatný pokrok však přišel s rokem 1999, kdy po zesnulém otci nastoupil nový vládce šejch Hamad. Následující rok ustavil Hamad *Národní ústavní výbor* a nový reprezentativní *poradní sbor*, z jehož 40 členů bylo 19 šiitů, 19 sunnitů, 1 žid a 1 křesťan. Ústavní výbor předložil v roce 2001 k referendu text *Národní Ústavy*. Od února dalšího roku byl Bahrajn vyhlášen konstituční monarchií pod názvem Bahrajnské království. V místních volbách 2002 již mohly volit i ženy. Prozatímní tečkou za proměnou bahrajnského zřízení bylo zrušení bezpečnostních zákonů a zvláštního soudu, které sloužily jako nástroj k potlačování opozičních hlasů (Ehteshami 2003: 64-67).

Postupná proměna vnitropolitického prostředí v zemích GCC byla motivována více potřebou inkorporovat odpůrce režimů než touhou panovníků po zřízení, které umožní demokratičtější zastoupení. Proto jsou oprávněné obavy o trvalost takových opatření, největším rizikem pro mladé „zastupitelské“ instituce je pak nedostatečná úprava mechanismů následnictví. V budoucnosti se tak mohou komplikace při předání moci a případné střety mezi různými rodinnými klikami stát zdrojem nestability. Rozhodně však stabilizace domácích politických scén umožnila pokračovat v integraci na mezistátní úrovni. Opozice byla pro panovníky zdrojem obav i proto, že za jejími projevy mnohdy spatřovali zájmy jiných států, v první řadě Íránu, Saúdské Arábie a také Kuvajtu. Typickým příkladem byla katarská podpora představitelům bahrajnské šiitské komunity, nebo naopak nevyslovená podpora Kuvajtu, SAE a Saúdské Arábie při neúspěšném pokusu otce nového katarského panovníka Hamada o znovunabytí moci. Lze tedy tvrdit, že kromě potřebné společenské stability se demokratizačními ústupky zbavili představitelé států GCC dalšího z možných zdrojů rozbrojů uvnitř organizace.

5.2 Změny bezpečnostní

V době, kdy rostlo vnější nebezpečí, vystupovaly státy GCC vždy jednotně. Když ale nastalo krátké období relativní stability, staré spory mezi členy organizace opět vypluly na povrch. Po kuvajtské krizi, se mohlo zdát, že rovnováha regionu byla

obnovena přítomností USA a strategií dvojího zdržování, která odstínila iráckou i iránskou hrozbu malým státům Perského zálivu. Výše v textu jsem se zmínil o přetrvávajících hraničních sporech na Arabském poloostrově. Naštěstí eskalace těchto hádek neohrozila podstatu spolupráce GCC a jejich znovuoživení se vlastně stalo důvodem pro konečné řešení. Je příznačné, že v období vnitropolitických změn, které vyústily v posílení demokratizačních prvků, se zcela v duchu poučky „demokracie mezi sebou neválčí“ konečně podařilo najít cestu k oboustranně přijatelnému urovnání ve většině případů.

Nejvážnější spor Kataru a Bahrajnu nezmírnila ani saúdskoarabská mediace ani pokus o společné podání případu k Mezinárodnímu soudnímu dvoru. V průběhu summitu GCC v katarském Doha (1996), na kterém chyběl kvůli narůstajícím neshodám bahrajnský panovník, se zbylých pět hlav států dohodlo na vytvoření *komise* z ministrů zahraničí Saúdské Arábie, Kuvajtu, Ománu a SAE. Komise sice vypracovala návrh znění společného memoranda, ale nikdy nedošlo k jeho podpisu. V průběhu prosince 1996 a ledna 1997 komise usilovně jednala s oběma stranami sporu a do snahy o urovnání se zapojil i tehdejší generální tajemník GCC Al-Hujailan. Překvapivý zlom nastal, když se znesváření panovníci sešli v březnu 1997 v Londýně a po šestadvaceti letech navázaly obě země diplomatické vztahy. Po smrti bahrajnského šejcha Isy v roce 1999 a nástupu jeho syna Hamada vůle po urovnání sporu ještě vzrostla. *Společný výbor* korunních princů pro řešení hraničního sporu vytvořený v roce 1999 nakonec dohodu nepřinesl a případ předal opět Mezinárodnímu soudnímu dvoru. Ten vynesl 16. 3. 2001 rozsudek - Hawarské ostrovy připadly Bahrajnu a pobřežní osada Zubarah včetně dvou šelfových ostrovů Kataru. Soudní verdikt obě země respektují a zbylí členové GCC jej přivítali s velkou úlevou (Heard-Bey 2006: 210-213).

Spor Kataru a Saúdské Arábie se začal ubírat ke konci v roce 1996, kdy se obě země zavázaly respektovat rozhodnutí *Francouzského národního geografického institutu*, který pověřily novým vytyčením společné hranice. Ministři zahraničí podepsali dohodu o uznání nové hranice 21. 3. 2001 (Cordesman 2003: 74-75).

Kuvajt a Saúdská Arábie pokračovaly ve sporu o dva ostrovy a pobřežní oblast i po druhé válce v Zálivu. Prvním krokem směrem ke shodě bylo společné rozhodnutí o konečné demarkaci hranice z roku 1995. *Společná technická komise* připravila podklady pro dohodu podepsanou v červenci 2000. Dokumenty formálně ratifikující novou hranici si obě země vyměnily 23. 1. 2001 (Cordesman 2003: 75-76).

Stvrzením dobrých vztahů mezi Saúdskou Arábií a Ománem byla dohoda z 9. 7. 1995, která uzavřela vyjednávání o demarkaci 657 kilometrů dlouhé hranici.

V duchu zmírňování napětí konečně po 30 letech střetů vytyčily a vzájemně uznaly hranici i Omán a SAE v roce 1999 (Al-Sayegh 2002:, 134-135). Odstranění zdroje potenciálních rozbrojů odstartovalo růst vzájemných investic mezi Ománem a SAE, zvýšilo objem obchodní výměny a spolupráce v dalších oblastech jako například turismus (Al-Sayegh 2002: 135).

Podobný efekt se v průběhu několika let na přelomu tisíciletí dostavil i u ostatních členů GCC. Pro všechny rozepře a jejich řešení byla charakterická převaha bilaterálních jednání, případně zapojení třetí nestranné instituce. GCC jako organizace sice projevila malou schopnost zasáhnout do konfliktů mezi svými členy, ale přinejmenším snahou o zprostředkování a podporou konsensuálního řešení přispěla ke zmírňování napětí. Definitivní urovnání hraničních sporů významně posílilo míru vnitřní bezpečnosti, která je nepostradatelná pro zvýšení atraktivity regionu v očích možných zahraničních investorů, jejichž význam kvůli potřebě oživit ropné ekonomiky rostl.

Posledním důležitým momentem, který v tomto období přispěl ke zvýšení bezpečnosti a stability, bylo navázání formálního partnerství mezi GCC a státem Jemen. Jediná země Arabského poloostrova nezačleněná v GCC a jediná, která formálně požádala o členství, vznikla spojením Jemenské Arabské Republiky a Lidové demokratické republiky Jemen v roce 1990. Především druhý zmíněný marxistický stát představoval permanentní hrozbu pro Omán a Saúdskou Arábii (Priess 1998: 20). Sjednocený Jemen podal oficiální žádost o členství v GCC krátce před sedmnáctým summitem v prosinci 1996. I když ochota umožnit Jemenu plné začlenění je stále malá, rozšiřování vzájemných vztahů formou „přidruženého členství“ rozhodně přispívá k podpoře jemenské stability, která je důležitým zájmem GCC (Priess 1998: 22). Státy GCC také při jednání s Jemenem vystupovaly jako jednotný blok a o další krůček se tím posunuly k žádoucí jednotě při vystupování na mezinárodním poli.

Už jsme viděli, že rozvoj Peninsula Shield Force limitovala neochota členských států výrazněji participovat na budování společné armády. Výsledkem dvacetiletých snah byla stále jen symbolická síla s diskutabilní schopností opravdového nasazení. Jeden podstatný efekt však tyto aktivity přinesly. Pravidelná a četná setkání ministrů obrany, náčelníků generálních štábů, ministrů vnitra a dalších probíhají už tak

dlouho, že členové GCC sdílí podstatnou část bezpečnostních informací. To svou měrou také přispívá k omezení možných konfliktů uvnitř GCC.

5.3 Shrnutí 1995-2000

Období 1995-2000 postavilo panovníky všech šesti zemí GCC před následky krizí kulminujících od počátku přelomu 80. a 90. let. Hledání odpovědi na to, zda způsob, jakým na nové podmínky reagovali, byl podmíněn ochotou přistoupit ke změnám, nebo si naopak tuto ochotu vynutila povaha událostí, by vydal na další bakalářskou práci. Pro nás je však důležitý fakt, že překonáním vnitropolitického napětí, zlepšením vzájemných vztahů a proměnou základu hospodářské politiky byly vytvořeny podmínky pro změnu fungování celé organizace. Jednalo se především o posílení vzájemné důvěry po urovnání hraničních sporů a tím pádem i zvýšení důvěryhodnosti při vystupování na mezinárodním poli. Důležité byly i kroky směrem k liberalizaci a částečné privatizaci hospodářství. Následné propojování s globální ekonomikou nejen že podpořilo ekonomickou výkonnost a vytvořilo podmínky pro potřebnou diverzifikaci, ale snaha obstát v této aréně byla dalším motivem pro jednotné vystupování států GCC. Úspěšné zmírňování domácího napětí demokratizačními ústupky nakonec poskytlo panovníkům pevnější domácí zázemí a vytvořilo prostor pro důvěrnější spolupráci v oblasti vnitřní bezpečnosti. Přestože budování společné ozbrojených sil nepřekročilo symbolický rozměr, pravidelná výměna informací na setkání ministrů obrany a náčelníků generálních štábů má za následek snižování možnosti vzájemného konfliktu a připravuje podklady pro rozšíření spolupráce v této oblasti ve chvíli, kdy bude mít dostatečnou politickou podporu.

Konkrétním vyjádřením reakce na proměny vnitřního i vnějšího prostředí GCC byla *Dlouhodobá všeobecná strategie rozvoje států GCC*. Dokument z roku 1999 má především deklaratorní povahu, nám ale slouží jako důkaz, že státy GCC reflektovaly problémy, které jsou zde uvedeny jako klíčové impulsy ke změně. Zmiňuje se o ekonomických, stejně jako o společenských problémech, jež je třeba vyřešit, aby GCC mohla dál pokračovat v prohlubování žádoucí spolupráce bratrských zemí. Do budoucnosti vytyčuje několik oblastí, na nichž závisí úspěšný přechod zemí GCC do nového tisíciletí. Je to mimo jiné udržitelný rozvoj založený na rozumném nakládání s přírodními zdroji, interakce s regionálními a ekonomickými bloky, záležitosti společenské oblasti, rozvoj vědeckých a technických kapacit, budování společných

projektů a hlavně realizace integrovaného ekonomického partnerství v rámci GCC (GCC Development Strategy 2000-2025).

6. Období od roku 2001 do současnosti

Není možné tvrdit, že následkem událostí popsanych v předchozích odstavcích, vstoupili do nového tisíciletí úplně jiní členové GCC. Rozhodně si ale s sebou nesli zkušenost, která ovlivnila jejich pohled do budoucnosti. V posledních dvou kapitolách bych rád ukázal, jak se tato změna projevila na celkovém přístupu ke spolupráci v rámci GCC. Za symbolický počátek nové éry se odvážím označit část projevu saúdskoarabského následníka trůnu prince Abdullaha při příležitosti dvaadvacátého summitu GCC v prosinci 2001 v ománském Muskatu. *„Po dvacet let byl pokrok GCC velmi pomalý ve srovnání s tempem moderní doby...stále jsme nevytvořili vojenskou sílu schopnou postavit se nepřátelům a podporovat přátele, stále jsme nedosáhli jednotného trhu a nebyli jsme schopni zaujmout jednotný politický postoj, s nímž bychom čelili politickým krizím.“* (Al-Saud 2002: 31).

6.1 Ekonomická spolupráce

Na ekonomickém vývoji následujícího období se značnou měrou podepsal opětovný růst cen ropy na světových trzích. Během několika let na přelomu tisíciletí ekonomiky států GCC přešly z „fiskální krize“ zpět k rozpočtovým přebytkům. Obrat k lepšímu ale nezmírnil ochotu provádět potřebné změny a naopak podpořil některé významné společné projekty.

Na setkání Nejvyšší rady 31. 12. 2001 v Muskatu byl přijat text revidované *Ekonomické dohody* a zahájen proces její ratifikace členskými státy. Původní Jednotná ekonomická dohoda (1981) byla především souborem doporučení. Obsahovala seznam ambiciózních cílů, ale neposkytovala dostatečné institucionální zázemí pro jejich dosažení. Skutečný návod přinesl teprve text, který ji nahradil o dvacet let později. Už při letmém pohledu na obsah nové dohody je jasné, že má potenciál mnohem účinněji koordinovat kroky členských zemí. Většina závazků je sice stále formulována v podobě doporučení, nicméně vytvoření celní unie již ošetřují přesně stanovené termíny a nové instituce (detailně je řeší Společný zákon o clech přijatý následující rok). Ostatně nejlepší důkaz poskytuje předmluva, kde se můžeme dočíst, že: *„Smlouva představuje nový způsob společné práce GCC, jelikož neobsahuje pouze výzvy ke kooperaci a koordinaci mezi členskými státy, ale jde dál a zřetelně ošetřuje ekonomickou integraci členských států pomocí přijímání*

konkrétních programů a proveditelných mechanismů.“ (GCC Economic Agreement 2001).

Smlouva stanovila pevný termín pro vytvoření úplné *celní unie* mezi státy GCC od ledna 2003. Pro potřeby implementace potřebných opatření vstoupil v lednu 2002 v platnost *Společný zákon o clech*, který detailně rozpracoval její principy. Od 1. 1. 2003 potom celní unie opravdu začala fungovat na třech úrovních. Pro většinu zboží dováženého ze zemí mimo GCC platí jednotný 5% celní tarif, osvobozeno od cla bylo k dnešnímu dni 419 různých produktů a na vybrané zboží (jako tabák nebo alkohol) je pak uvalena vyšší sazba zpravidla 100 % – 125 %. (ECB 2008: 67). Po dvaceti letech se tedy členskými zeměmi podařilo sjednotit základní postoj k otázkám zahraničního obchodu.

Vytvoření celní unie významnou měrou přispělo k pokroku ve vztazích s Evropskou unií. Spolupráce navázaná smlouvou z roku 1988 nepřinesla po celá 90. léta uspokojivé výsledky na žádné straně. Společné prohlášení v roce 1995 mělo skrýt frustraci ze skromného pokroku v jednáních o vytvoření zóny volného obchodu mezi EU a GCC (Fürtig, 2004, 30-32). Odstraněním zásadních překážek v podobě rozdílných celních tarifů tato jednání pokročila do nové fáze. Zde je na místě podotknout, že v případě úspěchu by šlo mezi GCC a EU o historicky první inter-regionální zónu volného obchodu. Drobnou trhlinou jak na společném postupu, tak na celní unii samotné je skutečnost, že Bahrajn, Katar, Omán a SAE podepsaly separátní dohodu o volném obchodu se Spojenými státy (Legrenzi 2005: 16). Přesto s ohledem na povahu vztahů členských zemí GCC s USA, nelze tuto skutečnost považovat za hrozbu jednotě GCC ani jejímu společnému postupu v jiných ekonomických záležitostech.

Zkušenost ze spolupráce s EU nepochybně podpořila ochotu GCC vstupovat jako jeden celek i do dalších obchodních jednání s Čínou, Japonskem, Novým Zélandem a Indií (ECB 2008: 68). Ve snaze vyjednávat za celý blok a využít tak jeho sílu je zřejmý příklon k institucionálnímu pojetí spolupráce. Tento přístup podporuje i přijetí *Jednotné obchodní politiky GCC* na šestadvacátém summitu v prosinci 2005 (GCC Closing statement 2005). Z dokumentu vyplývá, že členské státy budou s okolním světem napříště vyjednávat jednotným hlasem jako celek. Společná obchodní politika stojí na třech pilířích – obsah rezolucí Nejvyšší rady, Ekonomické dohody a pravidlech WTO. Účelem přijaté politiky je zvýšení mezinárodního statutu GCC jako obchodního bloku, otevření nových trhů pro export z GCC a přilákání zahraničních

investic. (GCC Achievements 2006: 28-29). Dokument sám o sobě naplňuje závazky z druhého článku dohody. GCC však pro skutečnou realizaci společné obchodní politiky navíc zřídila *Výbor pro Jednotnou obchodní politiku* složený ze zástupců ministerstev obchodu a financí členských států. Projevila tím ochotu naplnit v budoucnosti obsah obchodní politiky konkrétním postojem založeným na výsledcích jednání výboru a reprezentovaný společným orgánem.

Třetí článek dohody obsahuje závazek k prohlubování zásad *jednotného trhu* a explicitně jmenuje některé činnosti, jejichž výkon v členských zemích je třeba povolit pro všechny občany GCC. Příznačně se jedná o do té doby omezené aktivity jako volný pohyb kapitálu, vlastnictví nemovitostí, nákup podílů v akciových společnostech nebo zaměstnání ve veřejné sféře. V roce 2002 byl na pravidelném summitu stanoven ambiciózní termín pro dosažení jednotného trhu – nejpozději do konce roku 2007 GCC (Closing statement 2002). V průběhu let 2005 a 2006 pak došlo k postupné liberalizaci podmínek pro pohyb služeb, kapitálu a pracovních sil. Na setkání v roce 2007 Nejvyšší rada rozhodla o „spuštění“ režimu jednotného trhu od 1. 1. 2008 (ECB 2008: 37). Přestože pro jeho řádné fungování bude zapotřebí ještě mnoha doplňujících opatření, dosáhli členové GCC počátkem roku 2008 dalšího pomyslného stupně ekonomické integrace (ECB 2008: 67).

Pátý článek dohody volá po společném zlepšování investičního klimatu. Zahraniční přímé investice jsou považovány za jádro ekonomické integrace (Hertog 2007: 59). Jejich objem je sice v rámci GCC v porovnání s jinými regiony na relativně nízké úrovni, od roku 2000 však zažívají pozvolný nárůst. Příliv zahraničních investic poukazuje na vzrůstající mezinárodní důvěru v ekonomiky GCC, ale také na ochotu členských zemí otevřít své hospodářství vnějším vlivům. Tuto souvislost ilustruje příklad Saúdské Arábie, která vstoupila do WTO v roce 2005 a odstartovala tím masivní příliv zahraničních investic na svůj trh (viz Tab. 10). Okamžitý skok z \$1.942 mil. na \$12.097 mil. představoval celkový GCC meziroční nárůst o 84 % (ECB 2008: 31). Přísun zahraničního kapitálu mimo jiné prohlubuje i integraci s vnějším ekonomickým prostředím. V tomto ohledu lze vysledovat rozdílné preference uvnitř GCC. Členové s dostatečnými zásobami ropy a zemního plynu v čele se Saúdskou Arábií upřednostňují inter-regionální integraci, která by měla zajistit výhodný přístup pro produkty místních rafinérií na cizí trhy (především EU). Zatímco Bahrajn a Omán upřednostňují intra-regionální integraci, která by zvýšila zisky ze spolupráce v rámci GCC (Dar – Presley, str. 1174-76).

Velmi zajímavou výzvou pro ekonomiky GCC jistě bude potenciální rozšíření trhu o patnáctimilionový Jemen. Není sice pravděpodobné, že by se počet členů GCC v nejbližší budoucnosti rozrostl, ale spolupráce mezi GCC a Jemenem se prohlubuje a v současnosti je možné hovořit o určité formě „přidruženého členství“. První krok ze strany GCC byl po jemenské žádosti o členství z roku 1996 učiněn až na summitu GCC v Muskatu (2001), kde Nejvyšší rada rozhodla o posilování kooperace s bratrským státem (GCC Achievements 2006: 52). Zapojení Jemenu do ekonomických struktur GCC by přineslo potřebné zvýšení lokálního odbytu, možnosti investičních projektů do nedostatečné infrastruktury a možnost využít poměrně levnou pracovní sílu (Priess 1998: 22). Za tímto účelem byla v říjnu 2002 zřízena *Společná akční skupina*, která má za úkol koordinovat postupné začleňování Jemenu do vybraných částí GCC jako jsou například výkonná rada ministrů práce, výbor GCC pro vzdělání, výbor GCC pro zdraví a další (GCC Achievements 2006: 52-55). Důležitým prvkem těchto jednání je skutečnost, že od počátku jsou všechna vedena pod záštitou generálního tajemníka a často i na půdě generálního sekretariátu GCC. Členské státy tak evidentně odložily praxi separátních jednání, na jejichž konci stojí společné komuniké a přešly k posílení role ústředního orgánu (generálního tajemníka), který v tomto případě reprezentuje jednotný postoj celé organizace a jedná jejím jménem. Jistě bude zajímavé sledovat, zda se podobná praxe ujme i v dalších případech, nebo zda je jen způsobem, jak si udržet patřičný odstup od snahy Jemenu o hlubší začlenění do struktur GCC.

Posledním, i když zdaleka ne jediným, projevem postupně rostoucí převahy institucionalismu, který zmíním je projekt společné elektrické sítě, který odpovídá záměrům z článků osm a dvanáct dohody. Tam, kde to dříve nedostatek důvěry nedovoloval, dnes díky urovnaným sporům roste společný projekt *GCC Electricity Grid*, který společnou rozvodnou elektrickou sítí propojí členské státy. První studie proveditelnosti se datují do roku 1986, ale teprve v roce 2001 poprvé zasedl výkonný orgán projektu - *Úřad pro elektrickou síť* se sídlem v Saúdské Arábii. V první fázi má projekt propojit Kuvajt, Saúdskou Arábii, Bahrajn a Katar. (GCC Achievements 2006: 31-32). Ochota sdílet elektrickou rozvodnou síť je dalším potvrzením vzájemné rostoucí důvěry mezi členy GCC a zakládá možnost spolupráce formou joint ventures i v dalších strategických odvětvích.

Nejambicióznější cíl stávající Ekonomické dohody je stručně popsán ve čtvrtém článku. Harmonizací fiskální a měnové politiky mezi všemi členskými státy, regulací

bankovní legislativy, stanovením kritérií výkonnosti jednotlivých ekonomik a souborem mnoha dalších opatření má být dosaženo *měnové a hospodářské unie*. Na summitu v ománském Muskatu (2001) stanovila Nejvyšší rada dva termíny. Do konce roku 2005 měly *Ekonomický kooperační výbor a Výbor guvernérů* (centrálních bank) dosáhnout shody na standardech výkonnosti ekonomik, tak aby bylo možné začít používat společnou měnu od 1. ledna 2010 (GCC Closing statement 2001). Od roku 2003 je kurz národních měn států GCC pevně navázán na kurz amerického dolaru a v roce 2004 došlo ke shodě o základní podobě „konvergenčních kritérií“, kterými jsou povolená míra inflace, schodek rozpočtu nebo výše úrokových sazeb. Teoreticky tedy probíhá příprava na otevření měnové unie, ale jedna podstatná součást ve všech krocích doposud chybí. S nadsázkou je možné cestu ke společné měně opsat příměrem, který reflektuje aktuální stav věcí. Zatímco název společné měny *Kahleeji* již je znám, kde, jak a od kdy bude pracovat centrální banka GCC zatím neví nikdo. Nezbytný centrální orgán s rozsáhlou pravomocí korigovat měnovou politiku by nutně musel členskými státy odebrat část suverenity a to jak se zdá představuje zatím největší problém při postupu na další stupeň ekonomické integrace.

6.2 Bezpečnostní spolupráce

Ačkoli jsem se na předchozích stranách nezabýval všemi regionálními konflikty a jejich souvislostmi, je mi jasné, že blízkovýchodní region trpí chronickým nedostatkem stability. Státy GCC učinily několik pokusů o zajištění vlastní bezpečnosti a rovnováhy v Perském zálivu. Prvním bylo posílení kolektivní bezpečnosti pomocí společných ozbrojených sil. Druhým pokusem se staly obranné dohody se západními spojenci a třetím masivní investice do zbrojních systémů národní obrany. Jaké změny (pokud nějaké) v pomyslné „bezpečnostní doktríně GCC“ přišly s novým tisíciletím?

Během jedenadvacátého setkání Nejvyšší rady v Bahrajnu (2000) podepsali představitelé členských zemí tzv. *Společný obranný pakt GCC* (GCC Closing statement 2000). Dohoda obsahuje záměr spolupracovat na kolektivní, integrované a vzájemně garantované obranné síle. Dle signatářů je založena zaprvé na víře v Alláha a za druhé na individuálních kapacitách jednotlivých států (GCC Achievements 2006: 19). Zde si neodpustím nemístnou poznámku, že schopnosti aktivního nasazení dosáhl zatím pouze první pilíř. Obranný pakt obsahuje opatření a

legislativní rámec pro vytvoření dvou institucí – *Společné obranné rady* a z ní vycházející *Vyšší vojenské rady* (GCC Achievements 2006: 19). Ačkoli oba orgány již byly fakticky zřízeny, nezabývají se zatím ničím jiným než přípravou materiálů pro rozhodnutí Nejvyšší rady. I když GCC nelze označit za multilaterální bezpečnostní organizaci, posílením zmíněných centrálních orgánů by učinila krok směrem k přijetí většího dílu zodpovědnosti za vlastní bezpečnost. Spolupráce na takovém základě ale vyžaduje, aby se členové vzdali na určité úrovni části své suverenity a jednali transparentně (Kraig 2004: 149). Už na případě ekonomické spolupráce jsme měli možnost se přesvědčit, že neochota delegovat část pravomocí na zamýšlené centrální orgány je stálým limitem jednání Nejvyšší rady. Budoucí vývoj bezpečnostního prostředí v Zálivu, například po plánovaném odchodu amerických vojsk z Iráku, však může být dostatečně pádným důvodem pro změnu tohoto přístupu.

Na přelomu let 2000 a 2001 byl spuštěn tzv. *Cooperation Belt Project*, systém komunikace mezi ministerstvy obrany za pomoci zabezpečené sítě optických kabelů. To by samo o sobě mohlo vypadat jako úspěšný začátek budování potřebného systému včasného varování, kdyby ve skutečnosti nešlo jen o administrativní „horkou linku“, jejíž vznik poprvé diskutovali náčelníci generálního štábu na setkání v roce 1982 (Cordesman 2003: 86). S ohledem na přítomnost hrozby použití balistických střel v regionu má samotný systém včasného varování důležité místo v obranných plánech. Jeho úspěšnému vybudování ale brání již několikrát zmiňovaná nekompatibilita různých systémů. Kuvajtská a Saúdská Arábie (přestože leží na pomyslné frontové linii) stále nemají zajištěny systémy velení, zpravodajství, radarových informací nebo vzdušného a mořského dohledu, které by mohly společně použít pro případ bojů. Většina současných systémů nejenom těchto dvou zemí byla totiž navržena jako autonomní celky, přestože vědomí potřeby bezpečnostní integrace je v GCC přítomno od samého počátku (Cordesman 2003: 86).

Obranný pakt z roku 2000 předjímal i novou éru Peninsula Shield Force. Zamýšlené rozšíření společných ozbrojených sil z počtu 5.000 na cca 25.000 se ale v průběhu doby ukázalo jako další z politických gest (Cordesman 2003: 85). Po čtyřech letech neúspěšných pokusů o reaktivaci společné armády vyzval saúdskoarabský panovník Abdullah na setkání Nejvyšší rady v Abu Dhabi (2005) své partnery, k zásadní proměně Peninsula Shield Force (GCC Closing statement 2005). Jak by taková proměna měla vypadat, už ale neupřesnil a vypracováním návrhu byla

pověřena Společná obranná rada. Do dnešního dne nebylo rozhodnuto o další podobě společných jednotek GCC.

Nicméně přes skromné úspěchy velkých projektů je, tak jako v mnoha jiných oblastech, spolupráce na poli bezpečnosti neustále rozšiřována usilovnou aktivitou na nižších úrovních. Řada materiálů vypracovaných společnými komisemi a výbory přispívá alespoň k sjednocování postupů a standardů, které v budoucnosti mohou významně přispět k urychlení procesu tolik potřebné bezpečnostní integrace.

Teroristické útoky z 11. září nepochybně napomohly urychlenému podpisu dvou dokumentů. Prvním je *Bezpečnostní strategie GCC*, přijatá ještě na konci roku 2001 na summitu v Muskatu. Strategie má chránit státy GCC před šířením drog, praním špinavých peněz a nebezpečnými zločinci (myšleno teroristy). V podstatě jen rozšiřuje principy obsažené v Bezpečnostní dohodě z roku 1994 a je tedy možné ji považovat za bezprostřední, vstřícné gesto směrem ke Spojeným státům. Druhý dokument odpovídal na rezoluci RB OSN č. 1373 o boji proti terorismu. *Pakt GCC proti terorismu* vydala Nejvyšší rada v prosinci 2003 a v průběhu roku 2004 jej podepsalo všech šest ministrů vnitra, kteří následně přijali potřebná opatření k jeho realizaci (GCC Achievements 2006: 18).

S americkou invazí do Iráku v roce 2003 došlo od základu k proměně regionální bezpečnostní struktury. Pro GCC to má několik přímých dopadů. Odpor fundamentalistických skupin vůči americké přítomnosti se projevuje i na území členských států a stává se zdrojem potenciálního vnitřního štěpení. Zároveň však dočasný pád Iráku umožňuje vybudovat zcela nové bezpečnostní prostředí (Russel 2005: 78). Uvidíme, jestli se při hledání nového bezpečnostního modelu neprosadí struktura založená Společným obranným paktem GCC. Zároveň přichází dilema, jak pokračovat v partnerství se Spojenými státy. USA na Blízkém východě v současnosti nedisponují příliš velkou měrou důvěry, ale panovníci v Zálivu i nadále počítají s angažmá západní velmoci jako „vnějšího vyvažovatele“ (Kraig 2006: 90).

Kapitola sama o sobě je nedávné oznámení GCC o záměru započít budovat nukleární kapacity pro energetické účely. Už bych se pohyboval na hraně spekulace, kdybych dál rozváděl domněnku, že vybudováním jaderného deterentu by se mohly státy GCC pokoušet zajistit rovnováhu sil v regionu i po možném odchodu USA. Zatím se ale stažení americké armády ze základen v Zálivu neplánuje a i kdyby na něj došlo, pro efektivní vojenskou strategii je důležitější materiál připravený na místě

v podobě předsunutých stanovíšť než přítomnost početného vojenského kontingentu (Anthony 1997: 39).

Jistě bude zajímavé sledovat, jakým směrem v novém období státy GCC vykoučují. Prozatím stále lavírují na půli cesty. Na jedné straně pokračují v samostatném zajištění bezpečnosti formou bilaterálních dohod a nákupem sofistikovaných zbraňových systémů. Na straně druhé ochota konat ve věci společné obrany je sice malá, ale stále přítomná a po mnoha letech zkušeností s její přípravou se může po přijetí správného impulsu relativně rychle zhmotnit.

6.3 Shrnutí

Poslední sledované období může výstižně shrnout stanovení nejúspěšnější a nejobtížnější formy spolupráce. Státy GCC rozhodně učinily velký pokrok při prohlubování faktické ekonomické integrace. Dokladem jsou nejen na první pohled zřejmé výsledky jako celní unie, nebo nedávno spuštěný jednotný trh, ale i „vnitřní“ proměna přístupu k formám vyjednávání s dalšími zeměmi a obchodními bloky, která dokládá snahu GCC sjednotit pozice svých členů. Stále přetrvávajícím omezením každé podobné iniciativy byla nedostatečná ochota přesunout díl pravomocí členských zemí na centrální orgány. Je nezbytné dále usilovat o zřízení takových orgánů, jež výměnou za část suverenity začnou efektivně koordinovat integrační proces v místech, kde se kvůli nejrůznějším překážkám při rozhodování na národní úrovni zastavil. To se týká obou sledovaných oblastí – ekonomické stejně jako bezpečnostní.

Z dosažených výsledků vyplývá, že v obsahu spolupráce států GCC nepochybně začal hrát obchod významnější roli než bezpečnost a dokonce v některých ohledech zastiňuje tradiční důraz na samotné vládnutí. Sílicí vědomí ekonomické a politické interdependence na regionální i globální úrovni se projevilo ve snaze, původně samostatných aktérů uvnitř GCC, účinněji ovlivňovat okolní prostředí vytvořením nové entity s větší mezinárodní vahou. Velký prostor pro potřebnou změnu se otevírá v postupném dosahování konsensu při delegování dalších pravomocí na orgány GCC, které nebudou odvozeny přímo ze struktury Nejvyšší rady, ale raději od stále autonomnějšího generálního sekretariátu.

7. Práce s hypotézou

Na začátku bakalářské práce jsem si, kromě záměru představit činnost GCC v historických a regionálních souvislostech, vytyčil za cíl ověřit hypotézu založenou na pokusu o identifikaci charakteristických prvků dvou teoretických přístupů ke zkoumání mezinárodních organizací. Na tomto místě musím přiznat, že místy je aplikace neo-realistické a liberálně-institucionální pokulhává, ostatně jako jakýkoli pokus o překrytí modelu s realitou. Při pohledu na předchozí kapitoly je snad dostatečně zřejmý rozdíl mezi prvními roky organizace jejím dospíváním a současným stavem. Má úvodní hypotéza se v obou bodech potvrdila do míry nezbytného zjednodušení, které následuje.

Oběma teoretickým přístupům je společné vědomí anarchické povahy mezinárodního systému a pozice státu jako racionálního aktéra. Viděli jsme, že oblast Perského zálivu se s absencí všeobecně uznávaných a vynutitelných pravidel většinou vypořádala nastolením regionální rovnováhy moci. Ve chvílích, kdy se tato rovnováha na konci vychýlila, přiměly nové okolnosti šestici států budoucí GCC ke zcela racionálnímu pokusu o její obnovení. Forma, kterou státy zvolily – relativně volné sdružení na úrovni panovníků bez pevnějších závazků či norem – odrážela stálý kalkul s výskytem konfliktu. Protože nebylo žádným způsobem zakotveno, jak se kdo v potenciálním střetu zachová, zcela pochopitelně se členové GCC orientovali na relativní zisky a klíčem k rozhodnutí nebo postoji byl vždy možný poměr prospěchu zbylých partnerů a vlastních zisků. Toto vzájemné vyvažování i v rámci organizace dlouho brzdilo její další rozvoj. Pokud už k nějakému pokroku došlo, často se tak stalo na základě jednání „hegemonů“. Nejsilnější člen sdružení měl pro nastolení nových témat schopnost vytvořit ad hoc koalici s menšími partnery. GCC jednoznačně fungovala jako nástroj ve službách svých součástí.

Poté co došlo k částečnému narovnání vnitropolitického prostředí i vztahů mezi státy podmíněnému souborem socio-ekonomických změn vycházela podstata kooperace mezi státy GCC z vědomí vzájemné závislosti. Šíře regionálních souvislostí stejně jako podobnost, která je svedla dohromady vystavuje členské státy podobným hrozbám ekonomickým i bezpečnostním. Vzhledem k trvalé neochotě spoléhat při zajištění bezpečnosti na spolupráci podmíněnou ústupky ve věci vlastní suverenity převážila v agendě stabilizující se instituce ekonomická témata. V oblasti hospodářství již bylo možné a zároveň i žádoucí zaměřit se na absolutní výnosy.

Opatření směřující k větší míře společných zisků se v období na přelomu tisíciletí ukázala jako jediná oblast, která přinesla organizaci i jejím členům skutečné výsledky. Aby toho státy sdružené v GCC mohly dosáhnout bylo třeba za pomoci ústředního orgánu – generálního sekretariátu – posunout organizaci k částečné autonomii na mezinárodním poli.

Srovnávání jakýchkoli reálných projevů s teoretickým modelem se musí vždy v zájmu proveditelnosti vypořádat se značnou redukcí sledovaných proměnných. V případě předchozího textu jsem si vybral pouze dvě oblasti vzájemné spolupráce zemí GCC. Z nich jsem pak ještě vybíral jen ty projevy, které nějakým způsobem mohly charakterizovat postoje a očekávání jednotlivých aktérů regionální integrace. Na základě tohoto zjednodušení jsem nezmínil mnoho dalších projevů kooperace na nejrůznějších úrovních, přesto se odvážím tvrdit, že v souhrnu poskytují vybrané události dostatečně strukturovaný pohled, na jehož základě lze hodnotit povahu spolupráce na Arabském poloostrově.

8. Závěr

Nekladl jsem si za úkol podat vyčerpávající přehled všech společných aktivit členů GCC. Mým cílem bylo pokusit se vyhledat ty oblasti a kroky, které by odpovídajícím způsobem charakterizovaly vybrané časové úseky. Je mi dostatečně zřejmé, že GCC prošla opravdu pestrým vývojem od svého vzniku, kdy ji bylo možné považovat za „realistický“ klub panovníků, do dnešní podoby rozvětvené organizace s přesahem do mnoha sfér činnosti občanů i vlád členských zemí

Často je GCC vyčítáno, že za dobu své existence nedosáhla nijak závratných výsledků. První dokumenty a prohlášení ale kromě prohlubování již započaté spolupráce nevolaly po žádných velkých činech. Možná by se tedy dalo tvrdit, že téměř jakýkoli úspěch je potom dostatečný. Ale z předchozího textu snad vyvstává dostatečně pádný argument pro tvrzení, že úspěch GCC v první fázi existence spočíval v její stálosti a ve druhé etapě v prosazování konkrétních opatření, která vytvořila reálný obsah integračního procesu.

Obecným přínosem GCC je vliv na širší Blízký východ. Subregionální integrace v podobě GCC se stala jedním ze zdrojů stability a možným příkladem pro řešení regionálních sporů (Lesch 2006: 140). Rozhodně bude zajímavé sledovat, jak se GCC postaví k výzvám, které přijdou v nejbližší budoucnosti. Patří mezi ně aktuální pokles ceny ropy (viz Tab. 6), který sice nebude pravděpodobně trvat dlouho, ale mohl by být impulsem pro užší spolupráci na poli OPEC, případně s dalšími velkými exportéry jako je Rusko. Velkou otázkou zůstává, jak bezpečnost v Zálivu ovlivní plánovaný odchod spojeneckých vojsk z Iráku a nelze opomenout ani Írán - stálého aspiranta na post regionálního hegemona. Z odpovědí na některé z těchto otázek bude už zřejmé, jakým směrem se ubírala spolupráce GCC a zda organizace využila dosavadní zkušenosti k tomu, aby definitivně potvrdila své schopnosti i na počátku tisíciletí.

9. Přílohy

Mapa 1

zdroj: <http://www.kingfahdbinabdulaziz.com/jpghi/f140.htm>

Mapa 2

zdroj: http://www.lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/persian_gulf_1973.jpg

Tab. 1

Základní ukazatele členských zemí GCC				
	Počet obyvatel	Rozloha	HDP/ na hlavu	Nezávislost
Bahrajn	718.306	665 km ²	\$33.9000	15. 10. 1971 (UK)
Katar	824.789	11.437 km ²	\$87.600	3. 9. 1971 (UK)
Kuvajt	2.596.799	17.820 km ²	\$55.900	19. 6. 1961 (UK)
Omán	3.311.640	212.460 km ²	\$19.000	1650 (POR)
Saúdská Arábie	28.146.656	2.149.690 km ²	\$19.800	23. 9. 1932*
SAE	4.621.399	83.600 km ²	\$37.000	2. 12. 1971 (UK)

* sjednocení království

Zdroj: World Fact Book 2008

Tab. 2

Panovníci zemí GCC	
Bahrajn	Isa ibn Salman Al-Kahlifa 1960-1999, otec Hamad bin Isa Al-Khalifa 1999-, syn
Katar	Khalifa bin Hamad Al-Thani 1972-1995, otec Hamad bin Khalifa Al-Thani 1995-, syn
Kuvajt	Jaber Al-Ahmad Al-Jaber Al-Sabah 1977-2006, otec Sabah Al-Ahmad Al-Jaber A-Sabah 2006-, syn*
Omán	Qaboos bin Said Al-Busaidi 1970-
Saúdská Arábie	Fahd bin Abdul Aziz Al-Saud 1982-2005, bratr Abdullah bin Abdul Aziz Al-Saud 2005-, bratr
SAE	Zayed bin Sultan Al-Nahyan 1971-2004, otec Khalifa bin Zayed Al-Nahyan 2004-, syn

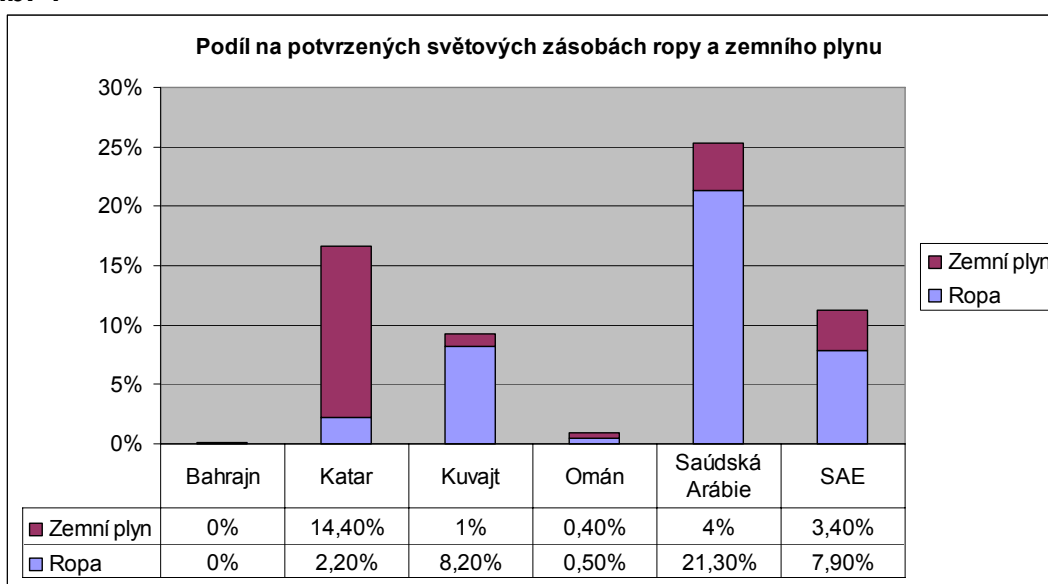
* mezi smrtí otce a nástupem syna zastával funkci emíra od 15. 1. 2006 do 24. 1. 2006 Saad Al-Abdullah Al-Salim Al-Sabah

Tab. 3

Generální tajemníci GCC
Abdullah Bishara (KUW) 1981-1993
Fahim bin Sultan Al-Qasimi (SAE) 1993-1996
Jamil ibn Ibrahim Al-Hujailan (SA) 1996-2002
Abdul Rahman ibn Ahamad Al-Attiyah (QAT) 2002-

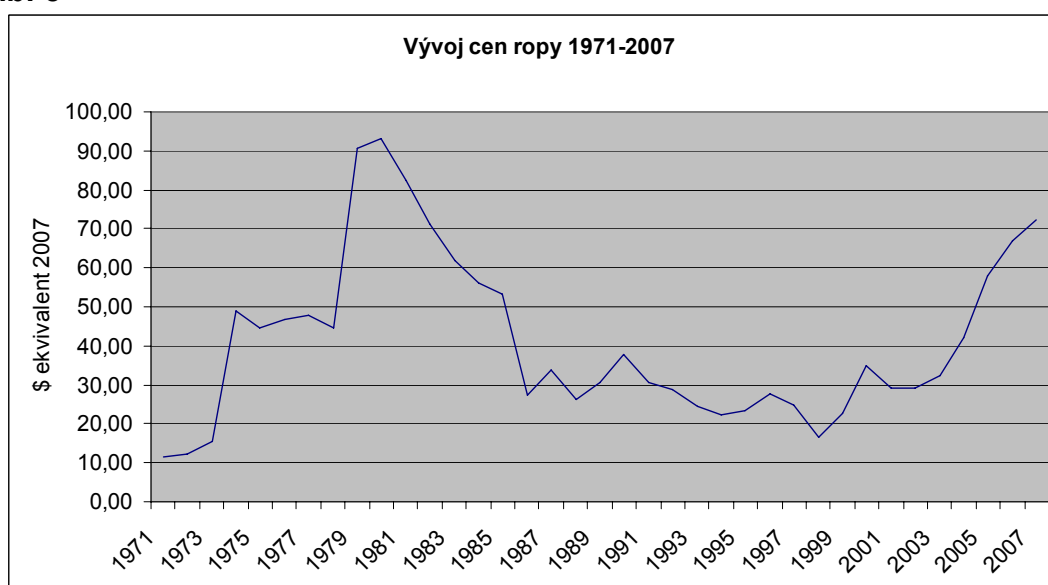
Zdroj: GCC

Tab. 4

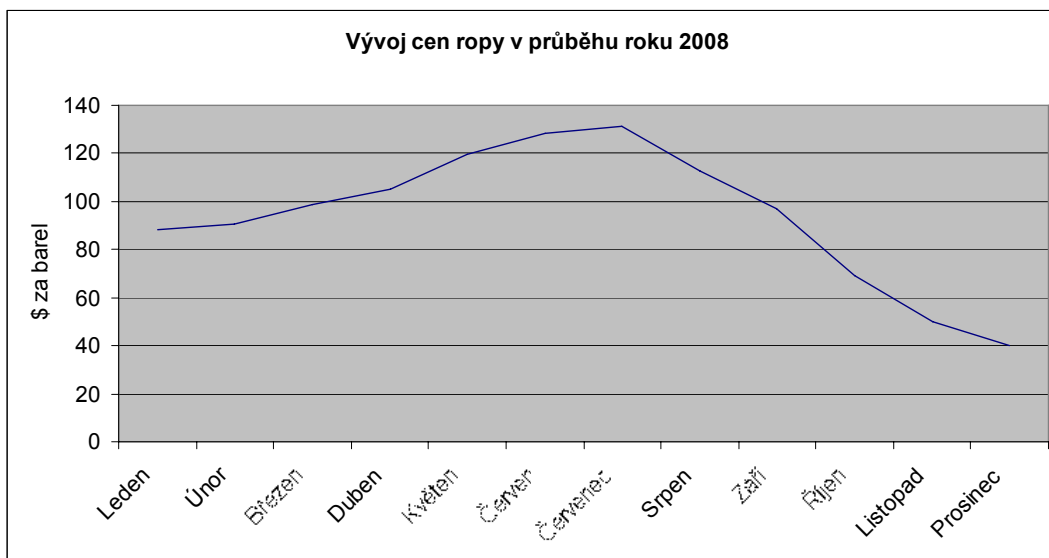
Zdroj: BP

Tab. 5

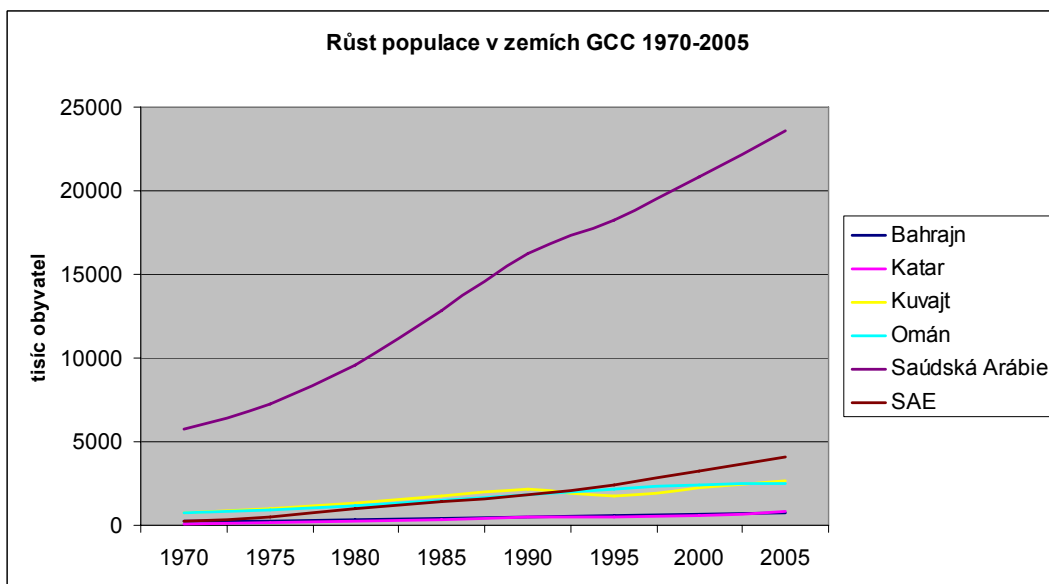
Zdroj: BP

Tab. 6

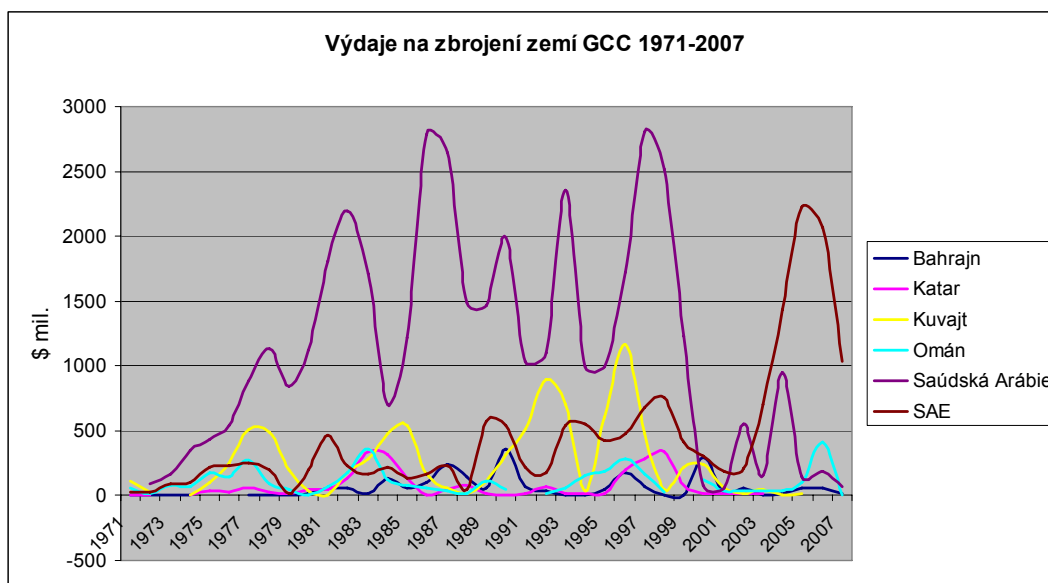
Zdroj: OPEC

Tab. 7

Zdroj: UN

Tab. 8

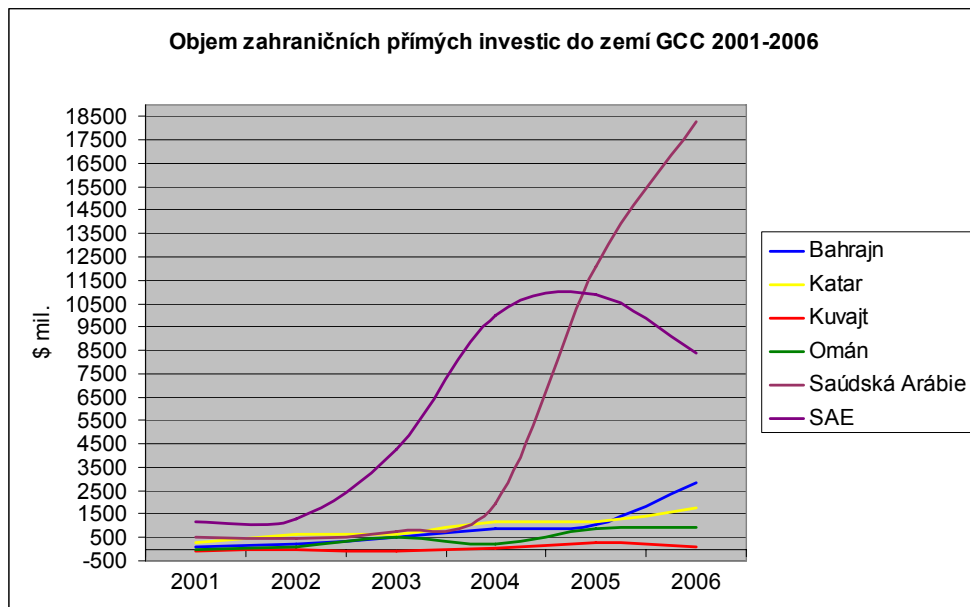
Zdroj: SIPRI

Tab. 9

Součásti vojenských sil USA umístěné v 90.letech na území GCC	
Bahrajn (Manama)	Součást centrálního velení námořnictva (NAVCENT)
Katar	Pozemní vybavení těžké brigády
Kuvajt	Součást centrálního velení pozemní armády
Omán (Seeb)	Vybavení letecké jednotky Harvest Falcon
SAE (Al Dhafra)	Oddělení leteckého doplňování paliva
Saúdská Arábie (Eskan)	Součást centrálního velení letectva (od října 2003 přesunuto na leteckou základnu Prince Sultána v Al-Udeid

Zdroj: Russel, A. J. (2008)

Tab. 10

Zdroj: ECB

10. Seznam literatury

Články v odborných periodících:

- Aarts, P. (1999): *The Middle East: a region without regionalism or the end of exceptionalism?*, Third World Quarterly, Vol. 20 No.5, pp. 911-925, on-line verze: (<http://proquest.umi.com/pqdweb?did=47005546&sid=1&Fmt=6&clientId=45397&RQT=309&VName=PQD>).
- Al-Mani, S. A. (1996): *Gulf Security and Relations with Our Neighbors*, Security Dialogue, Vol. 27, No. 3, pp. 295-301.
- Al-Saud, A. bin Abdulaziz (2002): *Address to the Gulf Cooperation Council*, Middle East Policy, Vol. 9 No. 1, pp. 29-32, on-line verze: (<http://proquest.umi.com/pqdweb?did=110374802&sid=1&Fmt=6&clientId=45397&RQT=309&VName=PQD>).
- Al-Sayegh, F. (2002): *The UAE and Oman: Opportunities nad Challenges in the Twenty-First Century*, Middle East Policy, Vol. 9 No. 3, pp. 124-137, on-line text: (<http://proquest.umi.com/pqdweb?did=163543281&sid=1&Fmt=6&clientId=45397&RQT=309&VName=PQD>).
- Al-Suwaidi, J. S. (1996): *Gulf Security and the Iranian Challenge*, Security Dialogue, Vol. 27, No. 3, pp. 277-294.
- Alterman, J. B. (2000): *The Gulf States and the American Umbrella*, MERIA Journal, Vol. 4 No. 4, on-line text: (<http://www.merijournal.com/en/asp/journal/2000/december/jv4n4a8.asp>).
- Anthony, J. D. (1997): *The U.S.–GCC Relationship: A Glass Half-Empty or Half-Full?*, Middle East Policy, Vol. 5 No. 2, pp. 22-41, on-line verze: (<http://proquest.umi.com/pqdweb?did=19419880&sid=2&Fmt=6&clientId=45397&RQT=309&VName=PQD>).
- Bahgat, G. (1998): *The Gulf Monarchies: Economic and Political Challenges at the End of the Century*, The Journal of Social, Political and Economic Studies, Vol. 23 No. 2, pp. 147-175, on-line verze: (<http://proquest.umi.com/pqdweb?did=32670412&sid=3&Fmt=6&clientId=45397&RQT=309&VName=PQD>).
- Barnett, M. N. (1996): *Regional Security after the Gulf War*, Political Science Quarterly, Vol. 111 No. 4, pp. 597-618, on-line verze: (<http://proquest.umi.com/pqdweb?did=11046210&sid=4&Fmt=6&clientId=45397&RQT=309&VName=PQD>).
- Bearce, D. H. (2003): *Grasping the Commercial Institutional Peace*, International Studies Quarterly, Vol. 47, pp. 347-370, on-line verze: (<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=10316345&site=ehost-live>).

- Cammett, M. (1999): *Defensive Integration and Late Developers: The Gulf Cooperation Council and the Arab Maghreb Union*, Global Governance, Vol. 5 No. 3, pp. 379-402, on-line verze:
(<http://proquest.umi.com/pqdweb?did=45076102&sid=2&Fmt=6&clientId=45397&RQT=309&VName=PQD>).
- Dar, H. A. – Presley, J. R. (2001): *The Gulf Co-operation Council: A slow Path to Integration?*, The World Economy, Vol. 24 No. 9, pp. 1161-1178, on-line verze:
(<http://www3.interscience.wiley.com/cgi-bin/fulltext/118991792/PDFSTART>).
- Ehteshami, A. (2003): *Reform from above: the politics of participation in the oil monarchies*, International Affairs, Vol. 79, No. 1, pp. 53-79, on-line verze:
(<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=8862905&site=ehost-live>).
- Fawcett, L. (2004): *Exploring regional domains: a comparative history of regionalism*, International Affairs, Vol. 80 No. 3, pp. 429-446, on-line verze:
(<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=13424570&site=ehost-live>).
- Foley, S. (1999): *The UAE: Political Issues and Security Dilemmas*, MERIA Journal, Vol. 3 No. 1, on-line text:
(<http://www.merijournal.com/en/asp/journal/1999/march/jv3n1a3.asp>).
- Fürtig, H. (2004): *GCC-EU Political Cooperation: Myth or Reality?*, British Journal of Middle Eastern Studies, Vol. 31 No. 1, pp. 25-39, on-line verze:
(<http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=4&hid=102&sid=8bca838c-4740-490f-a38f-283c2fd77a80%40sessionmgr104>).
- Fürtig, H. (2007): *Conflict and Cooperation in the Persian Gulf: The Interregional Order and US Policy*, The Middle East Journal, Vol. 61 No. 4, pp. 627-640, on-line verze:
(<http://proquest.umi.com/pqdweb?did=1418116381&sid=3&Fmt=6&clientId=45397&RQT=309&VName=PQD>).
- Gause III., F. G. (1992): *Sovereignty, Statecraft and Stability in the Middle East*, Journal of International Affairs, Vol. 45 No. 2, pp. 441-469, on-line verze:
(<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=9205181997&site=ehost-live>).
- Gause III., F. G. (1997): *The Gulf Conundrum: Economic Change, Population Growth and Political Stability in the GCC States*, The Washington Quarterly, Vol. 20 No. 1, pp. 145-165, on-line verze:
(<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=9708023547&site=ehost-live>).

- Heard-Bey, F. (2006): *Conflict Resolution and Regional Co-operation: The Role of the Gulf Co-operation council 1970-2002*, Middle Eastern Studies, Vol. 42 No. 2, pp. 199-222, on-line verze: (<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=19778180&site=ehost-live>).
- Hertog, S. (2007): *The GCC and Arab Economic Integration: A New Paradigm*, Middle East Policy, Vol. 14 No. 1, pp. 52-68, on-line verze: (<http://proquest.umi.com/pqdweb?did=1248221621&sid=4&Fmt=6&clientId=45397&RQT=309&VName=PQD>).
- Johar, H. A. (1997): *New Dimensions of Future Security in the Gulf*, The Journal of Social, Political and economic Studies, Vol. 22 No. 3, pp. 267-294, on-line verze: (<http://proquest.umi.com/pqdweb?did=23494850&sid=5&Fmt=6&clientId=45397&RQT=309&VName=PQD>).
- Kahwaji, R. (2003): *Gulf Cooperation Council Threat Perceptions and Deterrence Objectives*, Comparative Strategy, Vol. 22 No 5, pp. 515-520, on-line verze: (<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=12211477&site=ehost-live>).
- Karlas, J. (2007): *Současné teorie mezinárodních institucí*, Mezinárodní vztahy, Vol. 42 No. 1, pp. 66-85.
- Kéchichian, J. A. (2004): *Democratization in Gulf Monarchies: A New Challenge to the GCC*, Middle East Policy, Vol. 11 No. 4., pp. 37-57, on-line verze: (<http://proquest.umi.com/pqdweb?did=772394341&sid=5&Fmt=6&clientId=45397&RQT=309&VName=PQD>).
- Kontorovich, E. (2003): *The Arab League Boycott and WTO Accession: Can Foreign Policy Excuse Discriminatory Sanctions?*, Chicago Journal of International Law, Vol. 4 No. 2, pp. 283-304, on-line verze: (<http://proquest.umi.com/pqdweb?did=517218141&sid=7&Fmt=6&clientId=45397&RQT=309&VName=PQD>).
- Kraig, M. R. (2004): *Assessing Alternative Security Frameworks for the Persian Gulf*, Middle East Policy, Vol. 11, No. 3, pp.139-156, on-line verze: (<http://proquest.umi.com/pqdweb?did=692349891&sid=6&Fmt=6&clientId=45397&RQT=309&VName=PQD>).
- Kraig, M. R. (2006): *Forging a New security Order for the Persian Gulf*, Middle East Policy, Vol. 13 No. 1, pp. 84-101, on-line verze: (<http://proquest.umi.com/pqdweb?did=1008004991&sid=1&Fmt=6&clientId=45397&RQT=309&VName=PQD>).
- Legrenzi, M. (2005): *Dead on Arrival? The GCC Customs Union and the New Wave of Bilateral FTAs*, Gulf Research Center Publication: GCC-EU Research Bulletin, Iss. 2, pp. 16-17, on-line verze: (http://www.grc.ae/data/contents/uploads/GCC-EU_8874.pdf).

- Legrenzi, M. (2006): *The Peninsula Shield Force: End of a Symbol?*, Gulf Research Center Publication: Security & Terrorism, Iss. 3, pp. 11-12, on-line verze:
(http://www.grc.ae/data/contents/uploads/Security&Terrorism_3rd_En_5596.pdf).
- Metwally, M. M. – Tamaschke, R. (2001): *Trade relationships between the Gulf Cooperation Council and the European Union*, European Business Review, Vol. 13 No. 5, pp. 292-296.
- Priess, D. (1998): *The Gulf Cooperation Council: Prospects for Expansion*, Middle East Policy, Vol. 5., No. 4, pp. 17-26, on-line verze
(<http://proquest.umi.com/pqdweb?did=26398256&sid=7&Fmt=6&clientId=45397&RQT=309&VName=PQD>).
- Rugh, W. A. (1997): *The United Arab Emirates: What are the Sources of its Stability?*, Middle East Policy, Vol. 5 No. 3, pp.14-24, on-line verze
(<http://proquest.umi.com/pqdweb?did=23329560&sid=8&Fmt=6&clientId=45397&RQT=309&VName=PQD>).
- Russel, J. A. (2007): *Whither Regional Security in a World Turned Upside Down?*, Middle East Policy, Vol. 14 No. 2, pp. 141-148, on-line verze
(<http://proquest.umi.com/pqdweb?did=1298918351&sid=6&Fmt=6&clientId=45397&RQT=309&VName=PQD>).
- Russell, R.L. (2005): *The Persian Gulf's Collective-Security Mirage*, Middle East Policy, Vol. XII. No. 4, pp. 77-88 on-line verze
(<http://proquest.umi.com/pqdweb?did=944914081&sid=9&Fmt=6&clientId=45397&RQT=309&VName=PQD>).
- Saleh, N. (1999): *The European Union and the Gulf States: A Growing Partnership*, Middle East Policy, Vol. 7 No. 1, pp. 50-71, on-line verze
(<http://proquest.umi.com/pqdweb?did=47011342&sid=7&Fmt=6&clientId=45397&RQT=309&VName=PQD>).
- Wagner, R. (1998a): *Rada pro spolupráci arabských zemí Zálivu – nový, perspektivní činitel na Blízkém východě*, část 1, Mezinárodní vztahy, 1/1998, pp. 93-103.
- Wagner, R. (1998b): *Rada pro spolupráci arabských zemí Zálivu – nový, perspektivní činitel na Blízkém východě*, část 2, Mezinárodní vztahy, 2/1998, pp. 91-100.

Monografie:

- Adib-Moghaddan, A. (2006): *The International Politics of the Persian Gulf*, Abingdon, Routledge.
- Baylis, J. – Smith, S. (2001): *The Globalization of World Politics*, London, Longman.
- Berg-Schlosser, D. – Stammen, T. (2000): *Úvod do politické vědy*, Praha, Institut pro středoevropskou kulturu a politiku.
- Buzan, B. – Wæver, O. (2003): *Regions and Powers: The Structure of International Security*, New York, Cambridge University Press.
- Cordesman, A. H. (2003): *Saudi Arabia Enters the 21st Century: The Political, Foreign Policy, Economic and Energy Dimensions*, London, Praeger.
- Cihelková, E. (2002): *Světová ekonomika: regiony a integrace*, Praha, Grada.
- Drulák, P. (2003): *Teorie mezinárodních vztahů*, Praha, Portál.
- Goldstein, J. (2003): *International Relations*, New York, Longman.
- Halliday, F. (2005): *The Middle East in International Relations: Power, Politics and Ideology*, Cambridge.
- Kamrava, M. (2005): *The Modern Middle East: A Political History Since the First World War*, Berkeley, University of California Press.
- Kropáček, L. (1999): *Blízký východ na přelomu tisíciletí*, Praha, Vyšehrad.
- Nakhleh, E. A. (1986): *The Gulf Cooperation Council. Policies, Problems and Prospects*, New York, Praeger.
- Rittberger, V. – Zangl, B. (2006): *International Organization. Polity, Politics and Policies*, New York, Palgrave MacMillan.
- Waisová, Š. (2008): *Mezinárodní organizace a režimy*, Plzeň, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o.

Články ve sbornících:

- Abdulla, A. K. (1999): *The Gulf Cooperation Council: Nature, Origin and Process*, in: Hudson, M. C. (ed., 1999): *The Middle East Dilemma: The Politics and Economics of Arab Integration*, New York, Columbia University Press, pp.150-171.
- Beblawi, H. (2005): *The rentier State in the Arab World*, in: Wiarda, H. J. (ed., 2005): *Comparative Politics: Critical Concepts in Political Science. Volume V, Developing Nations: Latin America, The Middle East and Sub-Saharan Africa*, London, Routledge, pp. 226-237.
- Ehteshami, A. (2002): *The Foreign Policy of Iran*, in: Hinnebusch, R. – Ehteshami, A. (eds., 2002): *The Foreign Policies of Middle East States*, London, Lynne Reinner Publishers, pp. 283-309.
- Fawcett, L. (2005): *Introduction*, in: Fawcett, L. (ed., 2005): *International Relations of the Middle East*, New York, Oxford University Press, pp. 1-13.
- Gause III., F. G. (2002): *The Foreign Policy of Saudi Arabia*, in: Hinnebusch, R. – Ehteshami, A. (eds., 2002): *The Foreign Policies of Middle East States*, London, Lynne Reinner Publishers, pp. 193-211.
- Heard-Bey, F. (1999): *The United Arab Emirates: A Quarter Century of Federation*, in: Hudson, M. C. (ed., 1999): *The Middle East Dilemma: The Politics nad Economics of Arab Integration*, New York, Columbia University Press, pp. 128-149.
- Korany, B. (2005): *The Middle East Since the Cold War: Geopolitics and Goeconomics*, in: Fawcett, L. (ed., 2005): *International Relations of the Middle East*, New York, Oxford University Press, pp. 59-76.
- Long, D. E. (2006): *The Kingdom of Saudi Arabia*, in: Yambert, K. (ed., 2006): *The Contemporary Middle East*, Boulder, Westview Press, pp. 185-198.
- Luciani, G. (2005): *Oil and Political Economy in the International Relations of the Middle East*, in: Fawcett, L. (ed., 2005): *International Relations of the Middle East*, New York, Oxford University Press, pp. 79-104.
- Tripp, C. (1997): *Regional Organizations in the Arab Middle East*, in: Fawcett, L. – Hurrell, A. (eds., 1997): *Regionalism in World Politics. Regional organization and international order*, New York, Oxfor University Press, pp. 283-308.
- Lesch, D. W. (2006): *The Iranian Revolution*, in: Yambert, K. (ed., 2006): *The Contemporary Middle East*, Boulder, Westview Press, pp. 131-142.

Primární zdroje:

- Gulf Cooperation Council – Secretariat General (<http://www.gcc-sg.org>).
- Achievements of the GCC (2006), on-line verze: (<http://www.gcc-sg.org>).
- Common Customs Law of the GCC States (2002), on-line verze: (<http://library.gcc-sg.org/English/Books/customs2003.htm>).
- Cooperation Agreement Between GCC and EEC (1988), on-line verze: (<http://library.gcc-sg.org/English/Books/agree1999.htm>).
- GCC Statistical Bulletin (2007), on-line verze: (<http://library.gcc-sg.org/gccstatvol16/toc/index1.htm>).
- Long Term Comprehensive Development Strategy for the GCC States (1998), on-line verze: (<http://library.gcc-sg.org/English/Books/strategy2003.htm>).
- The Charter of the GCC (1981), on-line verze: (<http://www.gcc-sg.org/eng/index.php?action=Sec-Show&ID=1>).
- The Closing Statement of the GCC Supreme Council (2000), on-line verze: (<http://library.gcc-sg.org/English/Books/sessions/cs021.html>).
- The Closing Statement of the GCC Supreme Council (2001), on-line verze: (<http://library.gcc-sg.org/English/Books/sessions/cs022.html>).
- The Closing Statement of the GCC Supreme Council (2002), on-line verze: (<http://library.gcc-sg.org/English/Books/sessions/cs023.html>).
- The Closing Statement of the GCC Supreme Council (2005), on-line verze: (<http://library.gcc-sg.org/English/Books/sessions/cs026.html>).
- The Customs Union of the GCC Member States (2003), on-line verze: (<http://library.gcc-sg.org/English/Books/union2004.htm>).
- The Economic Agreement Between the GCC States (2001), on-line verze: (<http://library.gcc-sg.org/English/Books/econagree2004.htm>).
- The Organizational Structure of the GCC (2008), on-line verze: (<http://www.gcc-sg.org/eng/index.php?action=Sec-Show&ID=2>).
- The Unified Economic Agreement Between the Countries of the GCC (1981), on-line verze: (<http://library.gcc-sg.org/English/Books/econagree1998.htm>).

Internetové zdroje:

- BP Company (2008): BP Statistical Review of World Energy 2008, London, BP p.l.c.
(http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2008/STAGING/local_assets/downloads/pdf/statistical_review_of_world_energy_full_review_2008.pdf).
- European Central Bank (2008): *The Gulf Cooperation Countries: Economic Structures, Recent Developments and Role in the Global Economy*, ECB Occasional paper series, No. 92, July 2008.
(<http://www.ecb.int/pub/pdf/scpops/ecbocp92.pdf>).
- United Nations (2006): Population Division of the Department of Economic and Social Affairs of the United Nations Secretariat, *World Population Prospects: The 2006 Revision and World Urbanization Prospects: The 2005 Revision*.
(<http://esa.un.org/unpp/>).

Platnost odkazů na on-line texty a internetové zdroje ověřena k 17. 12. 2008.